

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav východního křesťanství

Bohorodiční svátky v Pravoslavné církvi

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Marina Luptáková, ThD.

Autor: Mgr. Jiří Naumenko, DiS.

Praha 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Táboře, dne 15.července 2020, v den Položení čestné řízy Přesvaté Bohorodičky
ve Vlachernách

Bibliografická citace

Bohorodiční svátky v Pravoslavné církvi: diplomová práce/Mgr. Jiří Naumenko, DiS.; vedoucí práce: PhDr. Marina Luptáková, ThD. -- Praha, 2020. -- 69 s.

Anotace

V následující práci se budeme věnovat Bohorodičním, tedy mariánským svátkům v Pravoslavné církvi. Pokusíme se je přiblížit v historických, dogmatických a liturgických dimenzích. Pokusíme se vysvětlit, že Přesvatá Bohorodička má klíčovou úlohu v životě každého pravoslavného křesťana. Správná úcta Bohorodičky znamená spásu člověka a Pravoslavná církev přináší lidstvu onen správný způsob, jak velebit Přečistou Pannu a skrze to najít s spolu s ní věčný pokoj a radost v jejím Synu, Bohočlověku Ježíši Kristu.

Klíčová slova

Bohočlověk, Bohorodička, pravoslavné svátky, Narození Bohorodičky, Vstup do chrámu, Zvěstování, Zesnutí Bohorodičky

Annotation

In the following work we will focus on the Mother of God holy days, i.e. the Marian holy days of the Orthodox Church. We will try to approach them in historical, dogmatic and liturgical dimensions. We will try to explain that the Blessed Virgin Mary has a key role in the life of every Orthodox Christian.

The right reverence of the Mother of God means the salvation of man, and the Orthodox Church brings to mankind the proper way to glorify the Pure Virgin and through that find with her eternal peace and joy in her Son, the God-Man (θεάνθρωπος) Jesus Christ.

Keywords

Mother of Jesus Christ, All Holy Virgin, orthodox holidays and celebration, The Birth of a Holy Virgin, the Annunciation, Presentation of Mary, Dormition of the Mother of God

Počet znaků (včetně mezer): 111 099

Poděkování

Chtěl bych poděkovat především své vedoucí práce PhDr. Marině Luptákové, ThD. za srdečnost při vedení mé práce. Rovněž velké poděkování náleží všem, kteří mi při psaní následující práce různými způsoby pomáhali, a to zejména mým rodičům Igorovi a Olze Táborským a hlavně mé celoživotní lásce Kateřině Táborské.

Obsah

Úvod.....	7
1. Sbor přesvaté Bohorodičky.....	10
1.1 Klanění se Synu spolu s jeho matkou.....	10
1.2 Princip svornosti.....	11
2. Svátek Zvěstování Přesvaté Bohorodičky.....	12
2.1 Historické kořeny svátku.....	12
2.2 Biblický původ svátku.....	13
2.3 Den svátku Zvěstování.....	13
2.4 Ikonografie svátku Zvěstování.....	16
3. Narození Přesvaté Bohorodičky.....	20
3.1 Religiózně sociální kontext narození Bohorodičky.....	20
3.2 Na svět přichází jeho středobod – svatyně svatých – nejčistší a nejsvatější naše Vládkyně Přesvatá Bohorodička a vždy Panna Marie.....	23
3.3 Historické kořeny svátku Narození Bohorodičky.....	24
3.4 Liturgika svátku Narození Bohorodičky.....	25
3.5 Ikonografie svátku Narození Bohorodičky.....	28
4. Svátek Uvedení do chrámu Přesvaté Bohorodičky.....	32
4.1 Bohorodička je tím, co naznačovala Svatyně svatých v chrámu....	32
4.2 Ustanovení svátku Uvedení do chrámu Přesvaté Bohorodičky.....	34
4.3 Liturgika svátku Uvedení do chrámu Přesvaté Bohorodičky.....	35
4.4 Ikonografie svátku Uvedení do chrámu Přesvaté Bohorodičky.....	41
5. Svátek Zesnutí Přesvaté Bohorodičky.....	42
5.1 Otázka tělesné smrti Přesvaté Bohorodičky.....	43
5.2 Ustanovení svátku Zesnutí Přesvaté Bohorodičky.....	48
5.3 Ikonografie svátku Zesnutí Přesvaté Bohorodičky.....	52
Závěr.....	54
Seznam literatury.....	57
Abstrakt.....	61
Abstract.....	61

Úvod

Bůh stvořil svět, aby si našel matku. Onen krásný výrok sv. Mikuláše Kabasily uvádí nás do pravoslavného chápání toho, co je Kristova Církev. Právě v osobě všesvaté Bohorodičky a vždy Panny Marie, plně zbožtžené bytosti, si nachází Církev svou nejdokonalejší perzonifikaci (zosobnění), a to ihned na mnoha úrovních. Veliký ruský náboženský filosof a pravoslavný kněz Pavel Florenský odkrýval tyto mystické vrstvy bohopoznání skrze postupné přibližování se k Boží Velemoudrosti (Σόφια), jež se vtělila v osobě Ježíše z Nazareta (Χριστον Θεου δυναμιν και Θεου σοφιαν 1 Kor. 1, 24). (Viz modlitba Simeona Metafrasta před svatým přijímáním) Ale On, Kristus, je Sofia sama v sobě. Ta se vtěluje pro spásu stvoření, tudíž je klíčové najít její odraz ve stvoření a nejdokonaleji se Boží Syn se všemi svými rysy odráží v osobě své přečisté Matky, kterou pravoslavná církevní tradice ctí jako tu, která je "nad cherubíny ctěnější a nad serafíny bez přirovnání slavnější". A opět Bohorodička je zosobněním tajemství Kristovy Církve (Viz stať Sergije Bulgakova „Gaal“) jako Sofia (Velemoudrost). Vraťme se na chvíli k myslí otce Pavla Florenského: pokud se bavíme o Velemoudrosti světa, hovoříme o Církvi; když hovoříme o Velemoudrosti Církve, bavíme se o Církvi svatých; když mluvíme o Velemoudrosti ve společenství svatých, mluvíme o přesvaté Bohorodičce. Ano, přesvatá Bohorodička, která se stala doslova nositelkou vtěleného Loga, jehož i porodila na svět, aby svět proměnil, posvětil, obnovil a dal mu smysl (logiku), tedy aby mu dal sebe sama, protože Sám je vtělením smyslem všech smyslů, které jsou stvořeny Jím a dle Jeho obrazu (1 Kol. 1, 17). A právě Bohorodička ve všech smyslech byla první diakonisou, tedy služebnicí onoho díla spásy veškerého stvoření, které je povoláno vejít do Těla nového Adama, zmrtvýchvstalého Bohočlověka Krista. Jak říká ctihodný Justin Popovič: "Má se tvz. vchristovatět (вохристовитъся)".

Vidíme tak, že celá pravoslavná mentalita je plně christocentrická. Kristus je vtělený Logos, Bohočlověk. Je Bůh, který se nejen přiblížil k člověku, ale i ztotožnil se s ním, protože sám se stal člověkem, aniž by přitom přestal být Bohem. Je dokonalý Bůh a zároveň dokonalý člověk, a právě proto klanění se mu "v duchu a pravě" zahrnuje i úctu k jeho matce. Přesvatá Bohorodička je integrální součástí jeho lidství (člověčenství), v

němž přebývá plnost božství tělesně (ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ παν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς Kol. 2, 9). A právě proto úctu k přesvaté Bohorodičce můžeme pozorovat už v období raného křesťanství. Kromě permanentní uctívání a vzdávání chvály jí spolu s jejím boholidským Synem se začínaly objevovat zvláštní dny, které měly posvátným způsobem připomenout zvlášť jednotlivé události ze života přesvaté Bohorodičky. Stejně tak lze mluvit i o posvátných místech, které jsou spojeny se životní cestou Panny Marie. To vše nacházelo svůj původ a potvrzení nejen v těch písemných památkách, které pak byly Církví zahrnuty do kodexu Písma svatého, ale i v těch, které dnes označujeme jako apokryfy a v neposlední řadě také v ústní tradici, jež potom však našla své ospravedlnění v bohoslužebném řádu. Samozřejmě o všeobecné kodifikaci těchto svátků lze mluvit až ve IV. století, kdy díky císaři Konstantinu Velikému Církev přestává být pronásledována a uvolňuje se tak prostor pro plné odkrytí (ἀποκαλύπτειν), respektive neustálé a dynamické odkrývání kultu, jehož alfou a omegou je "Kristus, Bohočlověk, který se oslavuje ve svých svědcích" (Tropar českým novomučedníkům) a hned po Kristu takovým prvním svědkem Trojjediného Boha je jeho Přečistá Matka.

Svátky zasvěcené přesvaté Bohorodičce stejně jako všechny ostatní svátky pravoslavného kalendáře můžeme dělit z hlediska jisté hierarchie. Samozřejmě středobodem všech svátků je tzv. Pascha, tedy světlé Kristovo Vzkříšení. Všechny ostatní svátky z ní vycházejí a o ni svědčí. Jakýkoliv svátek, ať už Kristovo narození nebo Proměnění Páně na hoře Tábor, je už je kérygma, hlásání spasitelné smrti a vzkříšení Bohočlověka. Ale i tyto svátky se seskupují do jakýchsi kruhů, obklopující Paschu, nebo jak se jí říká na Západě - Velikonoce. A právě takovým prvním a nejtěsnějším okruhem je okruh svátků dvanácterych. Po Pasše jsou to svátky nejvýznamnější a mají univerzální autoritu pro celý pravoslavný svět. Zpravidla jsou to posvátné události ze života Spasitelova či přesvaté Bohorodičky, o nichž se zmiňuje Nový zákon, i když ne vždy je tomu tak. Například svátek Uvedení do chrámu přesvaté Bohorodičky není v Písmu uveden a svátek Povýšení svatého Kříže připomíná událost, která se uskutečnila za vlády onoho císaře Konstantina Velikého (IV. st.), kdy se jeho matce císařovně Heleně podařilo nalézt sv. Dřevo Kříže, na němž byl ukřižován Spasitel. Nicméně mnohé svátky, které do tohoto okruhu nespádají, také získali velkou oblibu mezi zbožným lidem, a tak jejich oslavy často mají charakter velice slavnostní, který se blíží, není-li totožný dvanácterym,

proto se domníváme, že v naší práci nesmíme je ztratit ze zřetele, protože, jak jsme už řekli, svátky, které Církev slavila, byly ustanoveny ve světle slávy Paschy, zejména Narození Krista a Teofanie (Bohozjevení), které jsou počátkem vykupitelského díla spasitele (jak říká metropolita Veniamin (Fedčenkov): "Betlém je cesta na Golgotu.¹ Vždyť světlo se soustředí, Bůh se vtěluje, Kristus se rodí. Rodí se a ulehá do jeslí, aby pak ulehl do hrobu a pronikl ho, ale vstal z mrtvých a neustále vstával (jako eucharistický Beránek, který se vždy jí, ale nikdy ho neubývá, ale přijímající neustále posvěcuje (ο πάντοτε εσθιόμενος και μηδέποτε δαπανώμενος, αλλά τους μετέχοντας αγιάζων. /Θεία Λειτουργία/ Božská liturgie sv. Jana Zlatoustého) a nás křísil spolu s sebou a učinil ho tak svůj hrob oltářem, pramenem našeho vzkříšení, jak se praví v jednom troparů v rámci hodinek sv. Paschy: "Byl jsi v hrobě se svým tělem, v pekle pak s duší jako Bůh, v ráji s lotrem a na trůně, Kriste, spolu s Otcem a Duchem. Vše jsi tak naplnil, nevýslovný!" To odpovídalo duchu a učení prvních sněmů, což se i fixuje opět liturgickou tradicí, protože příslušný tropar pronáší kněz, když okuřuje sv. oltář (preston) během bohoslužby. Když Církev obrátila svůj pohled na tajemství Ježíšova dětství a jeho Matky, vytvořila sérii svátků, které vyjadřovaly tajemství Vtělení. Můžeme tedy povědět, že po Efezském sněmu tak učení sněmů, jako i lidová a patristická literatura, dobře posloužily jakési úloze Prozřetelnosti doplnit slavení Kristova božství oslavou jeho člověčenství. Liturgický rok nám tak napomáhá poznat všechny aspekty Vtělení.²

Hned v úvodu považujeme za vhodné poznamenat a vysvětlit, že citujeme sice podle norem, ale jelikož citujeme i díla dřívějšího data, tak nebylo možné uvést některé jejich údaje, například tzv. ISBN, a to jednoduše proto, že v té době tento prvek neexistoval.

¹ ФЕДЧЕНКОВ, Вениамин, митрополит . *Размышления о Двенадесятых праздниках*. Том I. От Рождества Богородицы до Сретения Господня. s. 55

² SENDLER, Egon. *Byzantské ikony Božej Matky*. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 24

1. Sbor přesvaté Bohorodičky

Začneme překvapivě svátkem, který vlastně tvoří pokračování svátku Kristova narození, a sice Sbor přesvaté Bohorodičky (Η σύναξις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου). Jak jsme říkali v úvodu, úcta a klanění se Bohočlověku Kristu zahrnuje klanění se mu spolu s jeho tělem (lidskostí), a tudíž klaníme se mu jako vtělenému Bohu spolu s jeho Matkou (ovšem dle lidské přirozenosti; podle svého božství je nestvořený, a proto nemá ani počátek ani konec, nýbrž Sám je Alfou a Omegou.)

1.1 Klanění se Synu spolu s jeho matkou

Otevřená pravoslavná encyklopedie uvádí, že v dějinách geneze a formace Bohorodičnických svátků hrálo velkou roli to, že ve IV. a zvláště potom v V. století se plošně rozšířil svátek Kristova narození (Vánoce), což se stalo liturgickým utvrzením dogmatu o vtělení Boha. A jak říká otec Sergij Bulgakov, liturgická tradice v pravoslavné církvi často je ze všech druhů tradice tou nejsilnější.³ Připomínání si Kristova narození těsně splývalo s oslavou Matky Narozeného, což se odráží ve mnohých církevních hymnech tohoto dne a také v homiliích na Vánoce, a to se týká mnohých církevních autorů, například: Lva I. Velikého (+461), Maxima Turinského (V. st.), Zénóna Beronského (IV. st.) a dalších. Potom druhý den po Vánocích byl ustanoven jako svátek Sboru Bohorodičky. Pravoslavná bohoslužba tohoto dne opakuje všechny hymny, věnované Narození Krista, avšak činí tak už ke cti Bohorodičky. Bohoslužebné texty tohoto dne obsahují pouze jeden vlastní text (pokud nepočítáme čtení z Písma svatého na liturgii), a sice kondak 6. hlasu: "Dříve než jitřenku jsem Tě zrodil" (Иже прежде денницы родих Тя), ale vlastně i on zvěstuje o Narození Kristově. Takže Kristovo narození (Рождество Христово), tedy Vánoce lze označit za první svátek Bohorodičky. Ve mnohých posvátných obřadech tohoto dne je věnována velká pozornost oslavě přecisté Panny a vše je v pevné souvislosti s Vtělením Loga.⁴

³ БУЛГАКОВ, Прот. Сергей. ПРАВОСЛАВИЕ: Очерки учения Православной Церкви. 11, rue de la Montagne Ste Geneviève Paris 5e. Paris: YMSA PRESS, 1989. ISBN 2-85065-059-5. s. 315

⁴ БОГОРОДИЧНЫЕ ПРАЗДНИКИ - Древо. *Древо* [online]. Dostupné z: <https://drevo-info.ru/articles/3717.html>

1.2 Princip svornosti

Samozřejmě nelze nevěšimnout, že v názvu figuruje korporativní substance, tedy "sbor". Toto slovo v daném případě má evokovat svornost nebo pospolitost, zkratka to, co se označuje církevně-slovanským slovem "sobornost". Při bližším seznámení s pravoslavnou liturgickou tradicí rovněž neunikne naší pozornosti, že po velikém, zpravidla právě dvanáctém svátku vždy druhý den se připomíná (ctí se pro Boží jméno) osoba, která sehrála významnou roli pro tento svátek a také její sbor, tedy jakýsi doprovod osob spolupracujících s ní na této spasitelné události. Zmíňme například Sbor sv. Jana Křtitele po Teofanii, Sbor archanděla Gabriela po Zvěstování atd., dokonce se podobné paradigma dá uzříti na druhý den po svátku sv. Padesátnice, kdy se slaví tzv. Duchův den nebo také pondělí Sv. Ducha. U některých z nich se zastavíme v dalších kapitolách, které budou s tématem naší práce úzce souviset. Domníváme se, že tato tradice, respektive princip, na němž vznikala, pramení právě z toho, že druhý den po Narození Páně se slavil Sbor Bohorodičky, která přirozeně o to Narození se přičinila nejvíce (stala se tak skutečně matkou samotného Boha) a těch, kteří ji přitom doprovázeli a pomáhali jí. Třeba doslova a fyzicky nebo na úrovni historické a mystické. Tak Sbor Bohorodičky tvoří především sv. spravedlivý Josef, zvaný "Snoubenec", jeho syn z prvního manželství, jehož církevní tradice označuje jako Jakuba, bratra Páně, který doprovázel svého otce s jemu zasnoubenou Bohorodičkou Marií a jejím boholidským Dítětem Ježíšem při útěku do Egypta. Zároveň tam také patří král a prorok David, jenž je po lidské linii předkem (praotcem) Pána Ježíše Krista. Kromě toho, jak nám dokládá ikonografická tradice, tvoří tento sbor pastýři, jimž andělé zvěstovali narození Mesiáše, pochopitelně samotný andělský sbor, dále též mágové (οι τρεις μάγοι), kteří v české nebo vůbec v západní tradici nazývání "tři králové". To vše v podstatě vyvěrá z textů zvláštních církevních hymnů, tzv. stichir, kde se opěvuje narození Spasitele, kterému všichni přinášejí nějaký dar: andělé přinášejí zpěv, nebe dává hvězdu, pastýři a mágové dávají dary (poslední: zlato, kadidlo a myrhu), země přináší jeskyni, poušť jesličky atd. Tady by nebylo od věci jen poznamenat, že i každý z nás má možnost přinést nově narozenému Spasiteli dar, ale co my můžeme přinést kromě své vlastní tmy, tmy našeho srdce. Ale Bohočlověk ji přijímá, očišťuje, proměňuje a posvěcuje. Sbor Přesv. Bohorodičky se tím však nevyčerpává. Opět svědčí nám o tom ikonografie, ona teologie v barvách a liniích.

Zařazuje tam také například autory těchto velkolepých hymnů, především sv. Jana z Damašku. Na některých, a sice velmi starobyklých ikonách bývá viděn i sv. Jan Křtitel. Všechny osobnosti tvořící Sbor Přesv. Bohorodice v tento den jsou rovněž ctěny z mariánské perspektivy. Každý z nich skrze řádky svatých kánonů (liturgických hymnů: troparů, kondáků atd.) učí nás oslavovat Boží Matku přes radost z přicházejícího Spasitele. Každý z nich něco vidí a něco poznává, a tak všichni určitým způsobem vyzývají nás, abychom Přečisté Panně volali: "Raduj se!"

2. Svátek Zvěstování Přesvaté Bohorodičky

Co se týče svátků, které měly oslavit jednotlivé události ze života Matky Boží, tak se převládá názor, že jako první se objevily a utvrdily svátky Zvěstování a Zesnutí (Uspenija). To už svátky dvanácté, to znamená, že jsou v podstatě na stejné úrovni jako Kristovo narození.

2.1 Historické kořeny svátku

Nevíme přesně kdy Církev začala slavit Zvěstování Přesvaté Bohorodičky, (řec. Εὐαγγελισμὸς τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας), anebo jak praví tropar tohoto svátku: "Začátek naší spásy a zjevení tajemství, které bylo od věků." Pravděpodobně se tak stalo už před Efezským sněmem, během kterého bylo definováno dogma o božském mateřství (rok 431) a Přesv. Pannu Marii Církev nařídila velebit jako Bohorodičku (Θεοτόκος - termín, který se objevuje hlavně v souvislosti s Cyrilem Alexandrijským; zejména v jeho prvním poselství k egyptským mnichům čteme: "Já se velmi divím, když zjišťuji, že jsou takoví, kteří pochybují o tom, jestli náleží Přečistou Pannu nazývat Bohorodičkou, nebo ne; neboť pokud náš Pán Ježíš Kristus je Bůh, tak proč Přečistá Panna, která ho porodila není Bohorodička?") A skutečné, písemné prameny tohoto svátku, kanonická evangelia, stejně jako i jejich poetické interpretace, apokryfy (Jakubovo protoevangelium a Pseudo-Matouš, napsané kolem 3. století), byly známy už dávno. Tyto spisy živily společenství věřících a obohacovali liturgický život.⁵

⁵ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 23

2.2 Biblický původ svátku

V Lukášově evangeliu (L 1, 26-38) se praví, že na šestý měsíc po početí spravedlivou Alžbětou sv. Jana, předchůdce Páně, archanděl Gabriel byl Bohem poslán do města Nazareta k Přesvaté Panně Marii, aby jí zvěstoval radostnou zvěst o tom, že ona porodí Spasitele. Když k ní archanděl vešel, řekl: "Raduj se, milostiplná! Pán s Tebou! (Χαίρε Κεχαριτωμένη, ο Κύριος μετά σου) Požehnaná jsi mezi ženami!" Marie se vyděsila andělským pozdravem a v duchu se sebe samou ptala, co to znamená. Ale archanděl pokračoval "Neboj se, Marie, neboť získala jsi u Boha milost! A hle, počneš a porodíš Syna a dáš mu jméno "Ježíš". On bude veliký s pojmenován bude Synem Nejvyššího... A jeho království nebude mít konce." Marie nechápala a zeptala se, jak je možné splnění tohoto proroctví, když ona si zvolila panenský způsob život: "Jak se to stane, vždyť já muže neznám!" Archanděl jí odpověděl, že vtělení Božího Syna bude plně zázračným aktem Sv. Ducha: "Duch Svatý sestoupí na Tebe a síla Nejvyššího Tě zastíní, proto i narozené Tebou dítě bude nazváno Synem Božím. A hle, i Alžběta, Tvá příbuzná, slila neplodnou, ale i ona navzdory svému stáří počala a už je to šestý měsíc, neboť u Boha nezůstane bezmocným žádné slovo." Tehdy Přesv. Bohorodička Marie odpověděla: "Hle, služebnice Páně; necht' se mi stane podle slova Tvého!" A archanděl ji opustil, respektive „odstoupil od ní“.

2.3 Den svátku Zvěstování

Jak jsme naznačili výše Svátek Zvěstování známe minimálně už ze IV. století. Jedna církevní tradice nám dokládá, že ho ustanovil Cyril I. Jeruzalémský. Zobrazení události Zvěstování můžeme nalézt již v katakombách 2. poloviny II. století v Ravenně, ale také na mozaikách vítězné brány Baziliky Panny Marie Sněžné v Římě, jež byly vytvořeny za papeže Sixta III.⁶ Nicméně lze s velkou mírou pravděpodobnosti se domnívat, že ustanovení tohoto svátku se uskutečnilo dříve než ve IV. století. Od 5. století se Zvěstování slavilo v jednotlivých církvích Východu a Západu v odlišných dnech. A nejen mezi Východem a Západem byl rozdíl. Byl rozdíl i v rámci těchto dvou civilizačních okruhů a procházel procesem postupné unifikace. Tak například ve starobylých arménských lekcionářích, které v podstatě kopírují jeruzalémskou liturgickou

⁶ КОНДАКОВ. Т. 1. с. 26-27; ПЕТРОВСКИЙ. с. 619-622; АРГАН. с. 94

praxi V. století, nenacházíme, že by Zvěstování mělo svůj vlastní den, avšak je mu věnován den v rámci oslav Teofanie, a sice na 4. den po Bohozjevení, tedy 9. ledna.⁷ Rukopisy gruzínských starobylých lekcionářů nás informují rovněž o jeruzalémské liturgické praxi, avšak VII. století, a už obsahují Zvěstování jako samostatný svátek, který se slavil 25. března.⁸ Avšak nespěchejme si udělat závěr o tak pozdním původu tohoto data. Nejprve si vzpomeňme teologické úvahy tehdejší doby a v neposlední řadě také to, že slavení Zvěstování 25. března se objevuje už ve III. století, byť ještě stále na úrovni lokální tradice, tak jedna z těchto církevních tradic považuje Zvěstování, Ukřižování a Stvoření světa za tři klíčové momenty, které jakoby spadají v jedno v dějinách spásy a liturgicky se připomínají právě 25. března.⁹ Jelikož nemáme příliš mnoho historických dokumentů, které by svědčily o byzantské bohoslužbě v období 5.-6. století, mohli bychom se domnívat, že nemůžeme říct nic jistého o slavení svátku Zvěstování v tomto období. Ale víme, že už v IV. století sv. Romanos Melodés napsal kondak na čest svátku Zvěstování Přesvaté Bohorodičky. Zároveň je dost pramenů, které dokládají, že už ke konci VII. století Zvěstování bylo jedním z nejvíce ctěných svátků. Trullský sněm, konaný v letech 691-692, upravuje bohoslužebný řád během Velikého postu a konkrétně svým 52. kánonem zakazuje sloužení "plné" božské liturgie, tedy liturgie sv. Jana Zlatoústého ve všední dny. Výjimkami jsou právě soboty, neděle a námi sledovaný svátek Zvěstování. Mimochodem je zajímavé, že tento kánon v podstatě reflektuje a potvrzuje 49. kánon Laodicejského sněmu (konal se nejspíše během 1. poloviny IV. století), jenž právě také zakazuje konání plné liturgie ve všední dny. Matoucí může být skutečnost, že kánon Laodicejského sněmu se nezmiňuje o Zvěstování. To však nemusí nutně znamenat, že tehdy vůbec nebyl. Mnohem pravděpodobnějším se jeví hypotéza, že původně Zvěstování, pokud vycházelo na všední den, se přenášelo na sobotu nebo neděli. Už tehdy na Východě to byla běžná liturgická praxe, kdy památky zvláště ctěných svatých se překládala z "obyčejných" dnů na sobotu nebo neděli. Svědčí o tom i celá struktura bohoslužebného cyklu Velikého postu. Ruský liturgista a profesor Petrohradské akademie Ivan Karabinov předpokládal, že do Trullského sněmu, svátek Zvěstování se přenášel na Akathistní sobotu a že Akathist Přesvaté Bohorodici byl původně sepsán pro svátek

⁷ CONYBEARE F. C. *Rituale Armenorum*, s. 517

⁸ КЕКЕЛИДЗЭ, К., прот. Иерусалимский Канонарь VII века (груз. версия). Тифлис, 1912. s. 7

⁹ SENDLER, Egon. *Byzantské ikony Božej Matky*. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 24

Zvěstování (Fletcher R. A. Three early byzantine hymns and their place in the liturgy of the Church of Constantinople). Ostatně Akathist sám o tom svědčí svým textem. Je jasné, že akathist může o tom svědčit i pouhou povahou slohového útvaru, který tvoří. Ale stejně jeho text je velmi orientován na pozdrav archanděla Gabriela při Zvěstování: "Raduj se!" Tak třeba 1. ikos zní takto: "Z nebe byl poslán archanděl, aby Matce Boha pověděl: Raduj se! A když viděl, že Ty Pane, po jeho slovech bereš na sebe lidské tělo, v údivu stál a takto ji pozdravil: Raduj se, neboť skrze Tebe k nám radost přichází! Raduj se ...". Jak vidíme první řádky jsou věnovány události Zvěstování. Podívejme se na 1. kondak: "Nejsvětější Panna, jistá si svým panenstvím, směle pověděla Gabrielovi: Záhadná jsou Tvá slova a pro mou duši jsou těžko pochopitelná, neboť mi oznamuješ, že počnu bez muže a budu matkou, přičemž voláš: Aleluja!"

2. ikos rovněž je o Zvěstování a vyzdvihuje ten moment, že Přesv. Bohorodička je také zosobněním pokory a sebe samou dává jako dar: "Panna si toužebně přála pochopit toto tajemství, proto pověděla Božímu služebníkovi: Pověz mi, jak se může v panenském lůně počít a narodit se z něho syn? A on ji s bázni a úctou pozdravil: Raduj se!"

Každopádně všechny historické dokumenty byzantského období (VII. století a dále) hovoří o Zvěstování jako o jednom z nejvýznamnějších svátků, jehož dnem je fixně 25. března. Známe mnoho homilií, které jsou věnovány svátku Zvěstování. Jejich autorství je připisováno Řehoři Divotvůrci, Athanasiovi Velikému, Řehoři z Nyssy, Janu Zlatoústému, Proklu Cařihradskému a Basilovi Selebkijskému. Nicméně toto jejich autorství je ve vědeckém světě zpochybňováno, protože například Abrahám, biskup z Efezu (VI. st.), tvrdí, že před ním nikdo nenapsal homilii na Zvěstování. Avšak existují nezpochybnitelné besedy o Zvěstování sv. Sofronia Jeruzalémského (VII. st.), sv. Germana I. Cařihradského (VIII. st.), sv. Jana Damašského a samozřejmě dalších církevních spisovatelů.

Na Západě chronologie svědectví o svátku Zvěstování se velmi podobá té, která byla na Východě. Známe homilie na tento svátek, jejichž autorství je připisováno Augustinu Aureliovi, Petru Chrisolovi a Lvu I. Velikému. Naprosto jasně se mluví o Zvěstování dokumentu z doby papeže Sergia I. (2. pol. VII. st.), a sice v Liber Pontificalis. Zde je Zvěstování uvedeno jako jeden ze tří svátků, věnovaných Bohorodičce, kdy se v Římě konala procese. Zajímavé také je, že kalendář sedunského biskupa Polémia Sylvia (1. pol. V. st.), který obsahoval kromě křesťanských svátků ještě i

pohanské, protože byl určen nejen pro církevní, nýbrž i pro světské účely, uvádí den 25. března jako den Ukřižování Spasitele. Ale v Sakramentáriu Řehoře Velikého (konec VII. st.), který má na Východě přídomek "Dialogos", už nacházíme Zvěstování, slavené právě 25. března.

2.4 Ikonografie svátku Zvěstování

Jak jsme řekli výše, mnohé svědčí o tom, že svátek Zvěstování byl slaven už před IV. stoletím. Avšak navzdory tomu v katakombách nenacházíme scény, které jsou popsány v Lukášově evangeliu. Jedna z fresek v tzv. Priscilliných katakombách v Římě zobrazuje mladíka, který stojí před ženou, sedící na trůně s chlapečkem na klíně. Touto ženou je nepochybně Matka Boží, a proto podle některých hypotéz je to právě vyobrazení Zvěstování. Ale jak se také dá předpokládat, mnozí badatelé tuto hypotézu zpochybňují pro přítomnost dítěte na klíně a hvězdy nad nimi. Rovněž tomu nenahrává zobrazení mudrců (tří králů), kteří se klaní Božímu Synu. Nesmíme rovněž zapomínat, že v prvních dvou stoletích andělé byli zobrazováni jako mladí muži oblečení do chitónu (slovo řeckého původu a znamená spodní oděv, tuniku) s pastýřskou holí nebo kopím v ruce. Až teprve v V. st. se začíná ikonografie andělů zpřesňovat a jejich charakteristickým atributem se stávají křídla. Nicméně není onen mladík, který hraje klíčovou roli pro zpochybnění této hypotézy, nýbrž námi zmíněny kompoziční prvky. Po III. všeobecném sněmu, který se konal v Efezu v roce 431, přispěli k formování ikonografického typu Zvěstování dvě tendence. První vznikla pod vlivem apokryfů, zejména Jakubova protoevangelia a tzv. Pseudo-Matouše, které mnohými svými detaily se nepochybně staly kompozičním obohacením. Druhá tendence pochází z vývoje samotného byzantského umění. V té době říšská civilizace se svým ideálem krásy a velkolepostí poskytovala formy a dekorativní prvky umění a podnítila tvorbu majestátního obrazu, typického pro byzantské umění, které se nejvýrazněji projevilo ve zlaté éře Justiniánově v VI. Století.¹⁰

Toto chápání lze jasně rozeznat na mozaikách vítězného sloupu Santa Marie Maggiore v Římě, o které jsme se již zmiňovali výše a která patří mezi první zobrazení, co obsahují všechny prvky Zvěstování. Jeho styl však připomíná více umění říšské než evangelijní, protože mozaika nám představuje Boží Matku na trůně v majestátní póze. Je

¹⁰ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 24

oblečena jako císařovna a obklopena anděly a ženami, jejichž historický význam historici doposud nevysvětlili. My se však domníváme, že tyto ženy mohou znázorňovat duše lidí, neboť duše každého člověka je nevěsta Beránkova nebo, jak se ještě uvádí - žena Loga (Прот. Сергей БУЛГАКОВ. ПРАВОСЛАВИЕ). Proto, jak rovněž říká protopresbyter Alexandr Šmeman, nejen žena, ale i celé stvoření nachází v osobě Přesv. Bohorodičky vzor realizace přijetí Boží vůle a Boha do své podstaty a úplné proniknutí se Bohem (протопресвитер Александр Шмеман Таинство любви). Nad touto scénou je zobrazení bohyně vítězství Niké (jako v říšském umění), koš plný purpurové vlny, z kterého podle apokryfů tkala chrámovou oponu. Tento motiv služebnice chrámu bude v ikonografii Zvěstování ještě dlouho přetrvávat, zatímco zobrazení zastupujícího archanděla pomalu ustoupí. Zobrazení Zvěstování z období do ikonoborectví, jichž není mnoho, nám už ukazují klasický typ Zvěstování. Zleva se přibližuje archanděl a gestem žehnání vyjadřuje poselství. Panna stojí před trůnem, nehybně a důstojně. Na pozadí se objevují velmi zjednodušené architektonické stavby. Jednoduchost kompozice, její statický charakter a zdrženlivé pohyby jasně odráží říšský styl, k němuž tato díla patří. Toto chápání nevyjadřuje jen ideál velkoleposti: jelikož vylučuje historické a narativní podrobnosti, je především obrazem teologie, dogmatu. Toto chápání přetrvá až do 13. století. (Egon Sendler. Byzantské ikony Božej Matky, s. 48) Jedním z nejvýznamnějších děl tohoto stylu je ikona Zvěstování z Ust'ugu (12. st.) z novgorodské školy, která se ještě rovněž nazývá Boží Matka vtělení. Její svéráznost zdůrazňuje slaté pozadí, místo tajemství a symbol Božího světla. Právě zlaté pozadí přenáší výjev z pozemského světa do Boží slávy. V hordní části ikony, v nebeské sféře, se zjevuje Bůh Otec, jenž je obklopován serafíny. Podle knihy proroka Daniela se nazývá Stařec dní (Větchý dnjami), jeho roucho bylo bílé jako sníh a vlasy na jeho hlavě byly jako čistá vlna. Jeho trůn byl jako plamen ohně (Dan 7, 9). Ikona uvádí tento motiv ze Starého zákona a vlastně poprvé poukazuje na trojiční aspekt Zvěstování. Bůh se ve svém milosrdenství spojil s lidmi a tento spásonosný čin je dílem tří osob, které existují v jedné božské přirozenosti (Egon Sendler. Byzantské ikony Božej Matky, s. 48). Jak říká Vladimír Lossky, vtěluje se Syn, tedy Logos, ale Synovo vtělení je dílem celé Přesv. Trojice, protože všechny tři božské osoby mají společnou vůli: "Avšak tato společná vůle je uskutečňována každou osobou zvlášť: Otec posílá, Syn se poslušně podrobuje, Duch provází a spolupůsobí, díky jemu Syn vstupuje do světa. Synova vůle je vůle Přesvaté Trojice, avšak Jeho vůle je vůli

poslušnou. Spasení nám dává Trojice, ale k vyplnění díla spásy ve světě se vtěluje Syn. (...) I tady jde o tajemství poslušnosti: v Bohu je všechno jednota. Avšak v Kristu byla nejen Boží vůle, nýbrž i vůle lidská, a protože mezi Synem a Otcem došlo jakoby k jistému rozloučení, soulad těchto dvou vůlí v Kristu zpečetuje Synova poslušnost vůči Otcovi. Tajemství této poslušnosti je pak tajemstvím naší spásy." (Vladimir Lossky, Dogmatická teologie, s. 62) Vše výše řečené ještě vícenásobně umocňují řádky 4. stichiry svátku Zvěstování: "Ó, tajemství! Nepochopitelný je způsob ponížení, nevýslovný je způsob početí, anděl je služebníkem zázraku. Panenské lůno přijímá Syna, dolů se posílá Svatý Duch, shora má Otec zalíbení a díky společné vůli se dasuhuje smíření. My, v něm a skrze něho spasení, spolu s Gabrielem voláme k Panně: Raduj se!" Archanděl Gabriel stojí před Boží Matkou a pronáší slova Zvěstování (Lk 1, 26 - 38). Zdá se, že jeho šaty jsou lehké a vzdušné, odpovídají jeho beztělesné přirozenosti. Pohled jeho velkých očí a zdrženlivé, respektující gesto jeho ruky jsou obráceny k Marii. Duchovní bytí se obrací k pozemskému stvoření s velkou pokorou, neboť ví, že mladé děvče se stane chrámem Nejvyššího, jehož on je služebníkem. Zároveň ví i to, že na její odpovědi závisí osud celého lidstva.¹¹

Zároveň je také vidět, že toto tajemství je neuchopitelné nejen pro lidi, jak říká sv. Řehoř Palama, ale ani pro Anděly či dokonce samotné Archanděly. O tom jasně svědčí svátek Zvěstování, neboť Archanděl Gabriel, který skutečně zvěstoval Panně Početí, uslyšel otázku: "Jak se mi to stane, když muže neznám?" A když ji slyšel, tak vůbec nebyl schopen odpovědět a - jak opět pokračuje sv. Řehoř Palama - odvolal se na Boha a řekl: "Duch Svatý sestoupí na Tě a síla Nejvyššího zastíní Tě!" To samé by se stalo i Mojžíšovi, kdyby se ho někdo zeptal, jak konkrétně ze zemského prachu může se stát celý živý člověk?¹²

Zvěstování je tedy svátkem Vtělení, svátkem sestoupení Boha ke svému stvoření. Dovolíme si zde udělat krátkou poznámku: ze svého dětství si můžeme vybavit jeden moment, kdy na konci sv. liturgie jeden vesnický kněz jen tak mimochodem pronesl, že tento den došlo k největšímu spojení Boha a člověka, ale my jsme si v duchu pomysleli, že takový výrok patří spíše jinému svátku. Nicméně teď si uvědomujeme, že ten vesnický

¹¹ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 25

¹² Омилия XIV., Омилии - святитель Григорий Палама. *Православная энциклопедия Азбука веры* | *православный сайт* [online]. Dostupné z: https://azbyka.ru/otechnik/Grigorij_Palama/homilia/14

kněz, ať už čerpal odkudkoliv, měl samozřejmě pravdu, a to ve všech smyslech: dogmatickém, liturgickém, ale ostatně i historickém, protože skutečně svátek Zvěstování, který nás tajuplným způsobem uvádí do této spasitelné události a činí nás jejími účastníky, je právě tím největším úderem, působením, zásahem apod., proto sv. Ap. Pavel mluví o tom, že je to pohoršení pro židy a bláznovství pro Řeky (1. K 1, 23), neboť je nepředstavitelné, aby se vtělil vše přesahující Bůh, jenž může být pouze prvním hybatelem, ne však tím, jenž je pohybován; který tvoří dějiny, jak se mu zlíbí, ale nemůže být sám dějinami, časem nebo prostorem podmíněn nebo determinován. Proto samozřejmě nebyl žádný problém věřit v to, že nějaký z bohů bral na sebe podobu někoho nebo něčeho pozemského, ale to byl jen podoba, svým způsobem jakýsi klam nebo iluze, jež pozbyla nutnosti, když naplnila cíl. Podobnou optiku (pro mnohé možná překvapivě) ve vztahu k vtělení můžeme pozorovat ve starém Izraeli: ano, Bůh promlouval a třeba i promlouvá ke svému lidu, především prostřednictvím proroků nebo andělů, ale i oni jsou vždy služebníci Nejvyššího, i oni v podstatě mohou jen naslouchat, protože "monoteismus židovský (později v islámu, jenž obsahuje "abrahamovskou" tradici) je monoteismus takového druhu, který hlásá Boha jako Osobu, ale nezná Jeho podstatu (přirozenost); jde tedy o Boha živého, ale nikoliv o Život Boží." (Vladimir Lossky, Dogmatická teologie, s. 14) Mimochodem tyto momenty židovské spirituality Ježíšovy doby velmi výstižně a trefně popisuje otec Pavel Florenskij ve své knize Filozofie kultu (Философия культа). Strach vyslovit nedůstojným způsobem Boží jméno nakonec přivedl k neurotickému vyhýbání se tomuto jménu, a tak, ať už Boží prozřetelností, nebo vlastním nedopatřením, současný judaismus úplně zapomněl na jeho znění. "Zbožně se uchránil" před Božím jménem, které mu sdělil Bůh sám. Až poněkud tragikomicky zní tato teze, neboť v tomto případě to působí dojmem, že talmudismus napravil Boží nedůslednost a opět skryl to, co Bůh odkryl. To je právě ono "pohoršení židům": jak to, že Jediný, transcendentní Bůh, který nemá s člověkem společnou rovinu, může mít Syna, který sám je Bůh, a přece současně člověk, člověk ponížený a ukřižovaný?" (Vladimir Lossky, Dogmatická teologie, s. 15) My, ti, kteří nesmýšlíme o světě důsledně v kategoriích antického myšlení, už necítíme ostrost a naléhavost těchto slov sv. Ap. Pavla korintským křesťanům, protože nám se tato skutečnost jeví jako "jasná", že je všude a ve všem přítomen nejen jako stvořitel (s tím by souhlasil snad jak Mojžíš, tak i Aristotelés), ale že i přítomen i ontologicky, neboť stvořená lidská

přirozenost byla jednou provždy vhipostazována (ένυπόστατον) nestvořenou, božskou osobou Loga (skrže něhož vše bylo stvořeno) a stal se naším bratrem (Димитру Станилоэ. Исус Христос, s. 106), abychom my dle milosti (κατά την χάριν) se stali vskutku Otcovými syny a dcerami.

3. Narození Přesvaté Bohorodičky

Podle církevní tradice narození Panny Marie, Matky Bohočlověka Ježíše Krista, nebylo náhodou či něčím běžným, neboť jí už od věků náležela velmi důležitá úloha v rámci uskutečňování Boží oikonomie, tedy budování plánu spásy. Starobylá křesťanská církevní tradice interpretuje řadu starozákonních textů jako předobrazy, jakési stíny, naznačující Bohorodičku a odkazující na ni. To je velmi dobře vidět ve zvláštních čteních, která se konají už večer před svátkem, tzv. Paremiích.

3.1 Religiózně sociální kontext narození Bohorodičky

Neustále se zdůrazňuje důstojnost a čistota Bohorodičky a v této souvislosti Boží všemohoucnost, protože pro lidi je leccos nemožné, pro Boha však není nic nemožné (srov. Job. 42, 2; Mk. 10, 27; 12, 24-27; Lk. 21, 37), neboť Bohorodičky se rodí z "neplodné" Anny. Její neplodnost byla tak empiricky evidentní, že narození Bohorodičky se ukazuje jako zázrak mimořádný, vyžadující velmi silnou víru pro jeho vidění. Obdivuhodné jsou cesty a osudy izraelského lidu, a možná právě proto stařec a prorok Simeon volá a svědčí, když drží ve svých rukou boholidské dítě Krista, že toto dítě je světlo jako zjevení pro národy a slávy Izraele. Domníváme se, že to platí nejen alegoricky ve vztahu ke Kristově Církvi jakožto naplnění tohoto ideálu Božího lidu, ale i historicky, tedy sociokulturnímu fenoménu, společenství s nímž Bůh udržoval bezprostřední kontakt, ne-li vztah, jehož vyústěním se stalo vtělení (incantio) Loga. Možná právě proto konkrétně v Izraeli ve světle očekávání zaslíbeného Mesiáše se tak cenilo plození dětí jako velikého Božího požehnání a skutečného zázraku. Mimochodem k tomuto motivu se vracela i ruská náboženská filosofie v osobě Vasilije Rozanova. A tak primárně Izraeli náleží onen mnohoznačný pojem "Boží lid". Očekávání Mesiáše bylo

středobodem celé víry starobylých Židů. S Mesiášovým jménem se pojilo chápání nejlepší doby pro Izrael, doby osvobození a království. Králové a proroci snili o tom, aby se mohli dočkat tohoto času. Celá židovská elita žila myšlenkami a budoucnou. Proto jejich výrazným rysem byla láska k potomstvu. Bylo to vlastně přání slávy a blahobytu, jež má přinést "semeno ženy" (Gen. 3, 15), veliký prorok a smířčí osobnost. Patriarchové Starého zákona mnohokrát dostávali od Boha slib, že se velmi rozhojní jejich potomstvo. Tento slib byl v podstatě nejdůležitější v židovské tradici a předával se z generace na generaci. Když si to všechno uvědomíme, tak se nebudeme divit, proč rození dětí bylo primárním určením ženy a její mnohodětnost se stávalo předmětem její chlouby, jakožto mocného projevu Boží milosti. Zároveň to však svědčí i tom, že bezdětnost byla vnímána jako těžké neštěstí a Boží trest. Připomeňme si, že Abrahám se stěžoval Bohu na svou bezdětnost. Ráchel upřednostňovala raději smrt než život bezdětné ženy. Svatá spravedlivá Anna, která se později stala matkou proroka Samuela, velmi dlouho plakala a naříkala, že nemá děti a při této slzné modlitbě prosila Boha, aby jí daroval syna. Alžběta, matka Jana Křtitele, přímo nazývala svou bezdětnost "hanbou mezi lidmi". Výše zmíněné a i jiné případy jsou však zároveň ukázkou jakéhosi paradoxu posvátných dějin: totiž tito bezdětní rodiče později dostávali potomka, který byl zvláště významný pro dějiny spásy a stával se ozdobou Božího lidu. Tak například Abrahám dostal Izáka, jednoho z hlavních izraelských patriarchů, Anně se dostal Samuel - duchovní a světský vůdce národa, Alžběta porodila sv. proroka Jana, křtitele a předchůdce Bohočlověka Krista. To samé se stalo i na příkladě narození Přesvaté Bohorodičky. V zaslíbené zemi, již dal Bůh izraelskému lidu, v horách, se nacházelo město Nazaret, které leželo kolem hory a bylo vzdáleno od Jeruzaléma "třemi dny cesty" a "osmi hodinami" od Tiberiády a Genezaretského jezera. Je nutno říct, že Nazaret nebyl zmiňován nikde ve Starém zákoně. Bylo to opravdu tak malé a bezvýznamné městečko, že se z něj vůbec neočekával Mesiáš. Vzpomeňme si výrok Ap. Nathanaela, už tehdy velmi zbožného Žida: "Copka může být z Nazareta něco dobrého?" (Jn. 1, 46) A právě Nazaretu dle křesťanské tradice žil Bohem požehnaný pár: Jáchym a Anna. Pocházeli ze starobylého královského Davidova rodu. Králové z tohoto rodu v průběhu několika staletí kontinuálně pobývali na praotcovském trůnu, a to až do doby, kdy novobabylonský král Nebúkadnesar (Nabuchodonozor) dobyl hlavní město Jeruzalém, zničil židovské království a národ odvedl do zajetí. Ale i během babylonského zajetí královský rod zachovával svou vzácnou důstojnost. Nakonec jeden z

nich, a sice Zorobabel získal později povolení vrátit se se svým národem do vlasti a obnovit Jeruzalém. Samozřejmě už to nebyla ta bývalá sláva, ale ještě do své smrti Zorobabel vládl židům. Avšak po jeho smrti královský rod Davidův velmi ztrácí na sociální váze, není téměř nikde zmiňován a během římské nadvlády úplně se štěpí v prostém lidu. Nicméně i za těchto okolností Jáchym byl člověk poměrně zámožný, měl četná stáda. Každý rok vyčleňoval dvě třetiny svého zisku, aby jednu z nich věnoval chrámu a druhou dal potřebným.

Dále nám rovněž tradice vypráví, že Jáchym šel do chrámu, aby obětoval Bohu dar. Ale kněz nechtěl přijmout jeho oběť s odvoláním na to, že Jáchym není hoden, protože nemá potomstvo, což znamená, že v Božích očích je mizerný člověk. Jáchym s velkým zármutkem odešel do pouště a tam se mnoho s pláčem modlil. I když on a jeho manželka Anna byli již vysokého věku, Jáchym se modlil o darování potomka. Prosil Boha a připomínal Bohu jeho všemohoucnost, jež třeba darovala potomka praotci Abrahámovi. Anna taktéž se velmi zarmoutila a pomalu si myslela, že Jáchym ji úplně opustil, a proto také se slzami se modlila Bohu o darování dítěte, protože si byla pamětlivá příběhu sv. Anny, matky proroka Samuela. Ve výsledku jak Anně, tak potom i Jáchymovi se zjevil Boží Anděl, který jim zvěstoval, že jejich modlitby jsou vyslyšeny a že se jim narodí dcera, která bude slynout být "největší (tedy nejvýznamnější) mezi ostatními dcerami lidskými". Od Anděla rovněž oba dostali pokyn, aby šli k Zlaté bráně jeruzalémského chrámu. Tam se setkali a pověděli si, co se stali. Jejich zármutek se tak proměnil v radost a s touto radostí šli obětovali Bohu.

Předpokládá se, že nějaký čas ještě tento Boží pár strávil v Jeruzalémě. I když sami byli z Nazareta, v němž také pravidelně bydleli, nejspíše měli i nějaké bydliště v Jeruzalémě, vždyť tam poměrně často bývali.

Ono vyprávění nám rovněž ukazuje, že v podstatě téměř vždy veliké věci jsou získány namáhavou prací a často i utrpením. Na první pohled je naprosto jasná a evidentní odpověď na otázku: "Proč je to tak?" Nejspíše proto, abychom si toho vážili. Je to samozřejmě krásná odpověď, abychom složili zkoušku z katechismu, ale existenciální napětí naší doby přidává napětí i této otázce. Možná řešení je v pokorném odevzdání se Bohu, který je všemohoucí, dobrý a miluje člověka.

3.2 Na svět přichází jeho středobod – svatyně svatých – nejčistší a nejsvatější naše Vládkyně Přesvatá Bohorodička a vždy Panna Marie

"V tento radostný den celý svět plesá z narození té, která byla už v mateřském lůně vybrána být Matkou našeho Boha ... V ni se naplňuje neuvěřitelné tajemství nepopsatelného sjednocení dvou přirozeností v osobě Krista."

Navzdory důležitosti této události evangelium o narození Matky Bohočlověka vůbec nic neříká (Roten S.M., Johann G., The History of the Liturgical Celebration of Mary's Birth), i když poměrně podrobně popisuje narození Jana Křtitele, dokonce i apokryfy, které hojně vypráví o dětství Bohorodičky, popisují tuto událost jen pár řádky: "Dovršil se čas a Anna v devátém měsíci porodila. Zeptala se porodní báby: "Koho jsem přivedla na svět?" Ona odpověděla: "Dceru." Anna odpověděla: "V tento den byla oslavena moje duše!" A uložila děvčátko spát. Po několika dnech, jak bylo zvykem, se Anna očistila, nakojila děvčátko a nazvala ji Marie." Jiné apokryfy dodávají i další podrobnosti, které si však často protirečí: například určení místa, kde se Marie narodila. Podle mnicha Epifania, což i sv. Jan Zlatoústý, tím městem byl Nazaret, odkud pocházel Jáchym, zatímco sv. Cyril Alexandrijský uvádí Betlém, město Anny, matky Přesvaté Bohorodičky. Další autoři označuje za město narození Jeruzalém, což by mohla potvrdovat existence chrámu, který je nedaleko od očištného bazénu a je zasvěcen svaté Anně. Ve východních pramenech se v souvislosti s tímto *Dedacatio probaticae ecclesiae Deiparae* hovoří o poslání Jáchima a Anny. Chrám byl dvakrát zničený: v roce 614 Peršany a potom hned v roce 638 Araby. V té době už bylo datem svátku určeno 8. září. Někteří historici vidí v tom reakci byzantské církve proti uctívání Isidy a Aštarty, matriarchálních božstev vítězících pohanů, kteří je uctívali právě 8. září. (Egon Sendler. Byzantské ikony Božej Matky, s. 21) Toto datum je přesně 9 měsíců vzdáleno ode dne Početí sv. Annou Přesvaté Bohorodičky. Mimochodem v tomto kontextu by bylo dobré zmínit i teologumena jiných konfesí, vůči nimž se vymezuje sv. Dimitrij Rostovský, který píše, že někteří tvrdí, že Přesvatá Panna se narodila po sedmém měsíci, anebo že se narodila (tedy byla počata) bez muže, avšak toto není spravedlivé a pravdivé. (Жития святых по изложению свт. Димитрия Ростовского, s. 260). Sv. Dimitrij se zmiňuje o věci, která na Západě nabyla velkého významu, tak například v římsko-katolické církvi nebo také církvi anglikánské

také se slaví Nerození Panny Marie 8. září a s tím je spojena (v římsko-katolické církvi na dogmatické úrovni) Neposkvrněného početí Panny Marie 8. prosince, tedy přesně 9 měsíců před svátkem narození.

I v Syrské církvi nerození Bohorodičky se slaví 8. září, zatímco Koptská církev slaví tento den 9. května.

3.3 Historické kořeny svátku Narození Bohorodičky

Stejně jako i ostatní svátky, věnované Přesvaté Bohorodičce, svátek jejího slavného Narození se ustanovuje relativně později. Obecně se má za to, že oficiální zavedení tohoto svátku se uskutečnilo za vlády císaře Mauricia na přelomu VI. a VII. století. (Karl Kellner, *Heortologie*) První zmínku o svátku narození Bohorodičky můžeme nalézt v V. století, a sice na Východě v tvorbě sv. Prokla, jenž byl arcibiskupem cařihradským v letech 439 až 446 a také na Západě v sakramentáriu (v podstatě jakási rozšířená podoba misálu) papeže Gelasia I., jehož pontifikát trvá od roku 492 do roku 496. Ovšem tyto zmínky jsou nepřímé a zprostředkované: sv. Proklovi je tato zmínka připisována a v sakramentáriu se objevuje teprve v VIII. století, a proto, jak usuzují někteří badatelé, její autorem není samotný Gelasius. Podle Fredericka Holwecka první zmínkou o svátku Narození Bohorodičky je hymnus, jež mezi lety 536 - 556 sestavil sv. Roman Melodes (žalmisat a následně jáhen Chrámu Sv. Sofie v Konstantinopoli), a sice tzv. kondakion (Frederick G. Holweck, *Feast of the Nativity of the Blessed Virgin Mary*), ruské tradici tedy "kondak", což je hymnus, který v pravoslavné liturgice znamená proměnlivou část, která se zpravidla zpívá po 6. písni kánona na jitřní bohoslužbě nebo také při svaté liturgii, tedy eucharistické bohoslužbě, již na Západě odpovídá tzv. "mše svatá". Nicméně šíření a ustanovení svátku nebylo bleskové. Jak jsme se již zmiňovali v souvislosti se svátkem Zvěstování. Úcta k Bohorodičce začíná nabývat velké síly po Efezském sněmu v roce 431, jenž je považován za III. ekumenický koncil. Právě tam také se definitivně schvaluje pojem Bohorodička (Θεοτόκος), což samozřejmě nevylučuje to, že ona úcta a spojené s ni pojmy mohou být a dle našeho názoru také byly posilovány dalšími četnými dějinnými reaktivy jako například kulty matriarchální ženských božstev u pohanů. Tyto reakce byzantské církve nebyly nějakou neurotickou obranou proti nejružnějším mýtům každé doby, ale především vítězstvím Krista nad satanem a jeho

stoupenci v dějinném kontextu. A bylo to vítězství ne němž měla účast i jeho Přechistá Matka Marie.

Jako svátek, který má všeobecnou povahu, nebylo Narození Bohorodičky ustanoveno ještě ani v průběhu IX. století, respektive nemělo ekumenické, neboli kanonické uznání. V Galii se slavil okolo roku 630, v Římě a na konci VII. století, i když oficiální slavnostní bohoslužba na Západě vznikají ještě mnohem později: teprve na Lyonském koncilu v roce 1245 papež Inocenc IV. ustanovil osmidenní průběh svátku, závazný pro celou církev na Západě a potom papež Řehoř XI, jehož pontifikát trvá od roku 1370 do roku 1378, ustanovil na čest svátku bdění (vigilia) s postem a také zvláštní mši.

3.4 Liturgika svátku Narození Bohorodičky

Svatý Roman zřejmě byl inspirován apokryfy, které vyprávěly o dětství Přesvaté Bohorodičky. Ostatně i bdění, tedy tzv. vigilie na Západě, obsahuje mnoho čtení ze Starého zákona, která uvádějí do tajemství Mariina života. Symboly, které jsou použity ve čteních, pomáhají nám lépe chápat úlohu Přesvaté Panny v dějinách spásy. Přesvatá Bohorodička je totiž připodobňována k žebříku, který se byl zjeven ve spánku sv. patriarchovi Jakubovi (Gen 28, 10 - 17). Marie, stejně jako žebřík, spojuje nebe se zemí. Je Matkou Bohočlověka a skrze ni naše modlitby vystupují k Otci a prostřednictvím ni se nám uděluje všelická milost.

Rovněž považujeme za nutné poznamenat, že svátek Narození Panny Marie, který, jak už bylo řečeno, se slaví 8. září, je kalendářním začátkem všech bohorodičnických svátků, z nichž, jak se domnívá metropolita Hierotheos, v teologickém slova smyslu vycházejí svátky Páně (ἀπό τις όποιες προήλθαν και οί Δεσποτικές εορτές), tedy svátky, které se vztahují k Bohočlověku Kristu. Ostatně teologický význam jakéhokoliv mariánského svátku je nedozírný, neboť je důsledkem hypostatického spojení božské a lidské přirozenosti v osobě Krista. A toto spojení se uskutečnilo právě v lůně přesvaté Bohorodičky, která se tak nazývá proto, že neprodila obyčejného člověka, ale člověka v němž přebývá plnost Božství, člověka, jehož osoba je nestvořena, neboť je to Logos, druhá osoba Nejsvětější Trojice. (Μητροπολίτης Ιερόθεος, Οι θεομητορικές εορτές, s. 65) Ježíš Kristus je Alfa a Omega. On vše začíná a vše završuje. A jeho Přechistá Matka,

jak později ještě budeme zdůrazňovat, je všude po jeho pravici, proto i církevní rok, který začíná 1. září, tak vlastně přijímá kérygma (hlásání jádra evangelijní zvěsti, tj. "smrti a vzkříšení Ježíše Krista", uskutečňovaného církví a jí předkládaného k víře.) a boholidskou realitu svátkem Narození Bohorodičky a ukončuje se celé naše dílo spásy prismatickým církvevního roku a to v podobě svátku Zesnutí Přesv. Bohorodičky. Když se například podíváme na jitřní bohoslužbu tohoto dne, tak si okamžitě všimneme, že tam převládá básnivá tvorba dvojitého kánonu, jehož autory jsou mnich Jan, tedy nejspíše sv. Jan Damašský, který zemřel okolo roku 750 po Kr., a Jan Krétský, jenž v podstatě byl vrstevníkem posledního. Když si uvědomíme, že tento text pochází z období ikonoklasmu, kdy uctívání Bohorodičky se převážně zpochybňovalo, tato poezie se stává vyznáním víry a chvalo zpěvem z dob pronásledování. (Egon Sandler. Byzantské ikony Božej Matky, s. 22) Svátek Narození Bohorodičky se vyzdvihuje jako začátek všech začátků Božího plánu spásy, který vrcholí Padesátnicí. Takže narození Bohorodičky je ve smyslu dialektického předpokladu začátkem Padesátnice, jak říká metropolita Hierotheos: "Padesátnice, neboť Nanebevstoupení; Nanebevstoupení, neboť Vzkříšení; Vzkříšení zase neboť Ukřižování; tyto zázraky však neboť Křest Páně, jenž je proto, že náš Pán se podřídil, neboť se ráčil narodit, tady máme Narození Bohočlověka; Narození máme, neboť máme Zvěstování; Zvěstování, neboť je vchod do Svatyně svatých (zřejmě zde metropolita Hierotheos má na mysli svátek/událost Uvedení do chrámu Přesvaté Bohorodičky); všechny tyto události máme proto, že máme Narození naší Vládkyně Bohorodičky." (Μητροπολίτης Ιερόθεος, Οι θεομητορικές εορτές, s. 67) Biblický úryvek z Knihy proroka Ezechiela (43,27 - 44,4) popisuje nám chrámovou bránu, skrze kterou dokáže projít jedině Pán, což je obraz Panny, která je plně odevzdána Bohu, který se jejím prostřednictvím ukáže světu. Třetí čtení pochází z knihy Přísloví: božská moudrost si postavila v Marii dům. Spravedlnost, pravda a Boží bázeň se v ni střetávají v podivuhodné harmonii (Přís 7 a 9). Tedy už ve Starém zákoně se krystalizuje postava té, která přijme tu nejvyšší důstojnost, která byla darována lidskému bytí, a sice důstojnost (hodnost, chceme-li) Boží Matky.¹³ V Matce Bohočlověka, jak jsme již dříve naznačovali citací otce Alexandra Šmemana, nachází svůj vzor oddanosti Bohu nejen každá žena, ale vůbec duše každého člověka. Svatá Církev, která je nový život v Bohočlověku Kristu

¹³ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 22

nejen oslavuje Přečistou Pannu a zdůrazňuje její osobní ctnosti, díky jimž je nejmocnější přímluvkyní za nás před Bohem, ale poukazuje na i na jiné významy její osobnosti pro náš plně konkrétní lidský život. Bohorodička nás totiž uvádí do rytmu boholidského života velmi konkrétním způsobem, a to opět právě svým narozením, jímž začíná církevní rok, jak již o tom také byla řeč. Metropolita Hierotheos poznamenává, že celý církevní rok je vnímán, respektive nazírán (θεωρείται) jako rok spásy, jako spasitelný čas, který se dělí na svátky Páně (Δεσποτικές εορτές), Bohorodiční svátky, ale i svátky svatých. A všechny tyto svátky ho (ten rok) určují a tvoří. Období spásy se stává smyslem našeho života a celým životem jako takovým. A skrze svátky Božího díla spásy (οικονομία, домостроительство) prožíváme (ve smyslu žijeme) události ze života Krista a celý náš život se jím determinuje a zabarvuje. Božím dílem spásy, tedy Oikonomií nazýváme vtělení, doslova včlověčení se (ενανθρωπηση), Krista, protože nám otevírá cestu, jíž Bůh vybudoval (οικονόμησε) spásu člověka. Proto v Kristu, vtěleném Bohu, se náš život stává posvátnou historií. (Μητροπολίτης Ιερόθεος, Οι θεομητορικές εορτές, s. 67)

3.5 Ikonografie svátku Narození Bohorodičky

Ikonografie svátku Narození Bohorodičky se vytvořila a zformovala, jak se dá předpokládat, v byzantském umění. Literárním zdrojem, jak už jsme také řekli, byl syžet z apokryfního Jakubova protoevangelia, kde jsou příběhy o početí Bohorodičky, její narození a také o její dětství. Postupem času se tato ikonografie obohatila, a to jak v byzantské, tak i ruské umělecké praxi. (Энгелина Смирнова, Живопись Великого Новгорода, s. 241)

Nejstarší díla, která se věnují tomuto námětu, jsou diptychy ze VI. století a uchovávají se v Petrohradě. Rovněž freska z Chrámu svaté Marie Antiqua ve Foro Romano. Všechny poukazují na kompoziční podobnost s Narozením Krista. Odlišnost spočívá v tom, že Narození Krista má v pozadí jeskyni a horu, zatímco Narození Panny Marie architektonickými prvky svého pozadí zdůrazňuje, že zobrazovaný děj se odehrává uvnitř. I když obrácená perspektiva neumožňuje interiéru, symbolicky na něj poukazuje červený závoj nad průčelím budov. Avšak obě dvě zobrazování, jak Narození Krista, tak i Narození Panny Marie, mají svůj původ v pohanských obrazech, které v příležitosti nerozvední důležité osobnosti ukazují porodní místnost. Jako ikony jiných svatých, tak i ikona Narození Přesvaté Bohorodičky byla obohacena o lidové prvky. Děje se tak v neprospěch teologického smyslu výjevu, který sám o sobě má charakter scénické malby ze života. (Egon Sendler. Byzantské ikony Božej Matky, s. 24) Na velké posteli leží Anna, matka, která právě přivedla na svět Marii. Ta leží v náručí dvou služek, které pro novorozence připravují koupel. Děvčátko je někdy zabalené do plének, někdy do maforia s hvězdami, což je obvykle zobrazování Bohorodičky v dospělosti. Ikonografie nám tedy naznačuje vysvětlení: chce zdůraznit, že nejde o běžné dítě, ale o tu, která byla už od první chvíle svého života vyvolena, aby se stala Matkou Božího Syna. To je zároveň důvod, proč se celý výjev představuje v takovém vznešeném rámci: lékař v postoji toho, kdo se přibližuje k lůžku, aby podal lék, služky, které se chystají přinést pokrm a nápoje, aby se matka po porodu zotavila. Naopak sv. Jáchym je v určitém uctivém odstupu, neboť zřejmě podle všeho nemá právo asistovat při této události a jen ji pozoruje skrze jakousi bránu či okno. (Egon Sendler. Byzantské ikony Božej Matky, s. 24)

Kdyby neexistovali bohoslužebné texty, ikonografii Narození Boží Matky by

hrozilo, že přejde do středověkého stylu, který je sice dojímavý, ale příliš pozemský. Aby se bohoslovecký, respektive teologický význam výjevu výstižně interpretoval, je zapotřebí vykládat ho skrze tyto texty, díky kterým se před našima očima na pozadí zpívaného děje se jakoby otevírá jiná rovina nebo dimenze. Texty připomínají především analogické případy ze Starého zákona: Sáru, matku Izáka, Annu, matku Samuela a nakonec Alžbětu, matku Jan Křtitele. Tyto ženy byly předobrazem Mariiny matky. Jejich dlouhá neplodnost také posloužila tomu, aby se odhalila milosrdná Boží péče o lidi.¹⁴ Například, jak upozorňuje metropolita Hierotheos, v kondaku svátku Narození Bohorodičky se píše, že Bohorodiččin lid slaví tento den "zbavení viny poklesků" (λυτρωθηκε "ενοχης των πταισμάτων"), tak i my slavíme každý rok tento svátek, slavíme naše zbavení se, doslova vysvobození či oprostění od viny (από την ενοχή). (Μητροπολίτης Ιερόθεος, Οι θεομητορικές εορτές, s. 67) Takže narození Bohorodičky se i v té nejniternější dogmatiko-morální rovině ukazuje jako ta klíčová událost, protože na svět přichází (rodí se) archa Nové smlouvy. Ona je skutečně Svatyně svatých, neboť je skryt od věčnosti Ten, pro něhož nejsou žádné hranice a jenž přesahuje cokoliv myslitelného. Ona je ten dechberoucí eucharistický kalich, v němž nacházíme Bohočlověka Krista - jediné a nejdokonalejší řešení všech existenciálních a jakýchkoliv jiných problémů.

Někteří fenomenologové tvrdí, že ukazování se, tedy zjevování se, je vyvstávání z pozadí, a proto všimněme si, jak říká ruský teolog Michail Skaballanovič, toho základního pozadí, z něhož vyvstává námi oslavovaná událost a které je tak "vkusně" podáno bohoslužbou svátku Narození Přesvaté Bohorodičky. Na tomto pozadí našemu nadšenému pohledu se ukazuje nejen její centrální moment, ale i některé dílčí části, a sice ve vši síle, kráse a plnosti se nám ukazuje, respektive odhaluje spravedlnost (праведность, δικαιοσύνη) bohorodičkovského páru svatých manželů Jáchyma a Anny, vždyť tento svátek, skrze něhož Boží milost prostoupila celý svět, se stal odměnou svatým bohorodičům za jejich spravedlnost, tedy v jistém smyslu bylo to i výsledkem této spravedlnosti, jež onen zázrak vyvolala. Při bohoslužbě se zpívá, že Jáchym a Anna porodili štěstí pro všechny, protože prožili svůj život bezúhonně ("Непорочно проживши для Бога, родили счастье всех"). Veliké narození bylo ovocem jejich cudnosti, a proto

¹⁴ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 24

není divu, že zase jeho výsledkem bylo úplné panenství. "Od této chvíle" - opět zvěstuje jeden z chvalozpěvů - cudné panenství a spolu s ním i čistota a bezúhonnost dostaly jakoby zvláštní občanská práva na zemi, neboť začaly "ve světě" bydlet (ЖИТЕЛЬСТВОВАТИ)."¹⁵

Ostatně mluví o tom i veliký byzantský teolog (nejspíše laik) Nikolaos Kabasilas, když ve svém slově na svátek Narození Přesvaté Bohorodičky vyjadřuje domněnku, že je na čase a k věci důstojně a se vši pozorností vzpomenout si na ty blažené lidi, kteří dodali, respektive zprostředkovali světu společné blaho. Sv. Nikolaos Kabasila říká, že bychom měli nejen jim vzdát chválu, která jim přísluší podle zákon (ve smyslu starozákonní zbožnosti), ale vzdát jim největší možnou úctu před tím, než přistoupíme k oslavě samotné Panny. (Nicholas Kabasila, *Patrologia Orientalis*, s. 479)

Narození Panny Marie je však více než jen obraz, neboť Anna byla osvobozena od neplodnosti, aby porodila Pannu, která přinese na svět vtěleného Boha. V ni se projevuje i naše lidská přirozenost, která přestává být neplodná a začíná přinášet ovoce milosti. (Egon Sendler. *Byzantské ikony Božej Matky*, s. 24) Jak upozorňuje známý ruský odborník v oblasti sakrálního umění Sergej Averincev, ikona Narození Bohorodičky patří ke skupině těch mariánských obrazů, které oslavuje Pannu Marii jako Dům a Chrám Velemoudrosti. Obraz Matky - Panny, v níž "Stvořitel zjevil obnovené stvoření, byl křesťanským vědomím vnímán jako "příbytek Boží Velemoudrosti" (вместилище Премудрости Божией).¹⁶

Zároveň podivuhodné narození Přesvaté Bohorodičky není jen lehkovážným počinem Boží vůle, která by narušila přirozený chod dějin, ale je třeba ho vidět jeden z kroků Boží lásky k lidem s cílem darovat jim spásu. Je to tajemství otevřené ještě většímu tajemství, v němž toto předurčené bytí souhlasí stát se "Božím stánkem, příbytkem Krále". Jelikož jméno Boží Matky obsahuje celé dějiny božského života ve světě, mohou být předkové Panny Marie ctěni jako bohorodiče, tedy Boží rodiče, nebo rodiče Boha.¹⁷ Takže spolu s tím skrze svátek Narození Panny Marie, jak opět upozorňuje metropolita

¹⁵ СКАБАЛЛАНОВИЧ М. Н. Успение Пресвятой Богородицы. К.: Пролог, 2004. 162 с. (Lex Orandi). 5000 экз. ISBN 966-8538-06-4. 37. СКАБАЛЛАНОВИЧ М.Н. Рождество Пресвятой Богородицы. Киев: Изд. «Пролог», 2004. С.9-18 с. 17

¹⁶ АВЕРИНЦЕВ, Сергей Сергеевич. К уяснению смысла надписи над конхой центральной апсиды Софии Киевской // Древнерусское искусство и художественная культура домонгольской Руси. – М.: Наука, 1972. с. 41.

¹⁷ SENDLER, Egon. *Byzantské ikony Božej Matky*. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 25

Hierotheos, ctíme ženy, které přijímají všechny události (respektive účastní se jich), které jsou spojené s početím, adopcí a narozením dítěte, navzdory bolesti, kterou cítí, protože tak se stávají matkami, které přinášejí život,¹⁸ podobně jak nám všem přinesla Přesvatá Bohorodičky život věčný v osobě jedinečného Božího Syna. Zároveň metropolita Hierotheos mluví o důležitosti vnímání onoho svátku, a sice že si musíme uvědomit jeho všeobecné, ekumenické - chceme-li, měřítko. Je to totiž globální radost (παγκοσμια χαρα). Pravoslavná církev, když slaví svátek Narození Přesv. Bohorodičky, svědčí svými hymny o tom, že Mariino narození způsobilo radost celému světu, a proto je to svátek všeobecný, ekumenický a kosmický. To jsou právě úvodní slova svátečního hymnu, tzv. troparu: "Narození Tvé, Bohorodičko, zvěstoval radost celému světu!" (Ἡ Γέννησίς σου, Θεοτόκε, χαρὰ ἐμήνυσεν πάση τῇ οἰκουμένῃ).¹⁹

Vždyť skutečně se raduje úplně celé stvoření: nebe a země, andělé a lidé. Celé epochy musely uplynout, abychom se dočkali narození Přesvaté Bohorodičky. Čekali na Přečistou Pannu proroci, praotci a všichni spravedliví Starého zákona. Všichni žili pod tíhou smrti a pocházeli z rodu smrtelného (δυναστεία του θανάτου) a očekávali osvobození, očekávali "včlovčení se" beztělesného Slova (ἐνανθρώπιση του Ἄσαρκου Λόγου), Anděla Slávy, aby se zbavili moci smrti a porušitelnosti.²⁰ Samozřejmě obraz Narození Bohorodičky je prezentován v různých podobách. Někdy je Bohorodička zobrazována jako dítě, koupané dvěma ženami ve vodě, což konvenuje s ikonou Narození Bohočlověka. Jindy zase je Přečistá Panna zobrazena jako dítě, které podle zvyků té doby leží obvitě v kolébce. Anna obvykle odpočívá v lůžku a služebnice, které jí slouží, drží tzv. ripidy nebo nesou pokrmy.²¹

A svatý Nikolas Kabasilas také charakterizuje den Narození Bohorodičky jako svátek celé Boží oikonomie. Mluví o slepém lidstvu, respektive slepé lidské přirozenosti, která pro svou hříšnost je slepá, aby viděla Boha. Toto oko k vidění Boha získává lidstvo právě v osobě Bohorodičky.²² A právě jejíma očima vidíme vtěleného Boha, který je v ni už přítomen, jak říká Egon Sendler, a sice, že v tajemství, zahaleném pod závojem

¹⁸ ΒΛΑΧΟΣ, Ιερόθεος, Μητροπολίτης Ναυπάκτου Και Αγίου Βλασίου. Οι θεομητορικές εορτές : Τα ιστορικά και θεολογικά της υπεραγίας Θεοτόκου / Μητροπολίτης Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιερόθεος. - Αθήνα : Ιερά Μονή Γενεθλίου της Θεοτόκου (Πελαγίας), 2016. s. 72

¹⁹ ibid.

²⁰ ibid.

²¹ ibid. s. 70

²² ΒΛΑΧΟΣ, Ιερόθεος, Μητροπολίτης Ναυπάκτου Και Αγίου Βλασίου. Οι θεομητορικές εορτές : Τα ιστορικά και θεολογικά της υπεραγίας Θεοτόκου / Μητροπολίτης Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιερόθεος. - Αθήνα : Ιερά Μονή Γενεθλίου της Θεοτόκου (Πελαγίας), 2016. s.71

jednoduchého výjevu ze života všech lidí, se ve světle Písma a liturgie zjevuje bohatství této ikony. Stává se pro nás jasnou a zářivou radostí, protože v Marii je už přítomný Ježíš Kristus, kterého ona bude nosit ve svém lůně.²³

4. Svátek Uvedení do chrámu Přesvaté

Bohorodičky

V Božím díle naší spásy vše bylo pokryto tajemstvím a toto tajemství, které bylo skryto od věčnosti v Bohu,²⁴ zvěstováním Sv. Ducha bylo oznámeno nejdříve na zemi v Božím chrámu a potom teprve na nebi nebeským mocnostem. V tomto se se odкрыla a zjevila různorodost a mnohotvárnost Boží moudrosti.

4.1 Bohorodička je tím, co naznačovala Svatyně svatých v chrámu

Andělé a proroci u vytržení zakoušeli ono tajemství, ale nemohli do něj plně proniknout. Takový niterný, posvátný a tajuplný charakter mělo i zasvěcení Bohu Přesvaté Bohorodičky, když byla uvedena do chrámu. Přechistá Panna, která byla ovocem plamenných modliteb, dlouhých očekávání a dítětem kdysi královského rodu, při dosažení pouhých tří let musela dle rodičovského slibu opustit rodný dům a začít žít při chrámu, i když v její osobním případě je přesnější říct: přímo v chrámu, asketickým způsobem. Ani přirozená vázanost (fixace) na vlastní dítě, ani strach z osamocení, který je tak vlastní lidem v starším věku, nic nedokázalo otřást rozhodností svatého páru Jáchyma a Anny. Ale co to bylo? Byl to jen dar dlouho neplodných rodičů Bohu to, že je zbavil "hanby mezi lidmi"? Nebo jestli toto byla jen zbožná pevnost charakteru, projevující se v plnění jednou daného slibu, nebo oběť Bohu dle příkladu praotcovských obětí? Uvedení do chrámu Přesvaté Bohorodičky přesahuje všechny tyto kategorie, protože, jak již bylo řečeno výše, je to tajemství, jímž chtěl Bůh říct národům svou spásu, přijmout od lidí tu, která nepoznala muže, znamení smíření a obnovy. Ale to vše, co bylo

²³ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 71

²⁴ Kol. 1, 26; Ef. 3, 9

předurčeno předvěčnou radou Božství, nemohlo být na zemi naplněno brzy. V průběhu tisíciletí se to muselo odkládat, protože mezi lidskými dcerami se nenacházela ta, která by se mohla stát důstojným stanem pro vtěleného Boha, nevěstou Loga, jímž "vše učiněno bylo".²⁵ Nakonec Bůh vyvolil svatý pár Jáchyma a Annu, od nichž pochází "žena", která je hodná, aby přijala a uchovala nejvyšší a největší tajemství Božího vtělení. Svým vchodem, respektive vstupem do Svatyně svatých Bohorodička už jako malá holčička začíná ten posvátný obřad přivádění Bohu všech synů a dcer lidských. Bohorodička totiž je vždy se svým všude jsoucím Synem a spolu s ním je ontologicky před tím, co bylo potom, ale i před tím, co bylo před ní. Jak upozorňuje Vladimír Lossky ve svém Náčrtu mystické teologie východní Církve, Ona zároveň vládne, jak tomu, co nastalo po ní, tak i tomu, co jí přecházelo. Ona daruje věčná blaha. Právě skrze ni lidé a andělé dostávají milost. Ani jeden dar se nedostává jinak než jejím prostřednictvím. Ona vládne osudům Církve a kosmu, které se teprve otevírají v časovosti.²⁶ V předchozí kapitole jsme si řekli, že právě Ježíš, Bohočlověk, je jediným a nejdokonalejším vyřešením všech problémů. A v této souvislosti je nutno dodat, že všechno řeší za asistence své přečisté Matky, primární diakonisy naší spásy, respektive do činí skrze ni, jak o tom svědčí arcibiskup Vasilij s odvoláním na sv. Řehoře Palamau, Přečistá Panna je obraz nejdokonalejší krásy a jak pro lidi, tak i pro anděly je jasnou ukázkou síly Božího umění. V Marii se spojily všechny možné krásy. Bohorodička je hraní stvořeného a nestvořeného.²⁷ Jeruzalémský chrám po babylonském zajetí obnovil Zorobabel, a proto na rozdíl od Šalamounova chrámu je nazýván jako druhý. Tento chrám oproti prvnímu nebyl tak velký a velkolepý. Kdo si pamatoval na předchozí chrám, tento chrám nepoznávali a s odvoláním na proroka Aggea říkali mu "nejsoucí".²⁸ Avšak překvapivě tento chrám očekával mnohem slavnější osud než ten první. Protože do něj vstoupila ta, jejíž předobrazem byla samotná Svatyně svatých.

²⁵ Nicejsko-konstantinopolské vyznání víry

²⁶ LOSSKY, Vladimír. Náčrt mystickej teologie východnej církvi, Pravoslavný theologický sborník V., Praha 1977-XX (5) 1997, Prešov, s. 83

²⁷ КРИВОШЕИН, Василий, архиеп. Аскетическое и богословское учение святого Григория Паламы Журнал "Альфа и Омега" № 3(6) 1995

²⁸ Agg. 2, 3

4.2 Ustanovení svátku Uvedení do chrámu Přesvaté Bohorodičky

I když oficiálně byl tento svátek zaveden do kalendáře až v roce 1166, jeho slavení se da stopovat až do 8. století.²⁹ Jak už jsme mluvili výše, některé dvanácté svátky nejsou zmiňovány v Písmu, i když třeba se vztahují na období, které chronologicky do biblických událostí zapadá, a tak o Uvedení do chrámu Přesvaté Bohorodičky se dozvídáme opět z apokryfů, především z řecky psaného Jakubova protoevangelia³⁰ a latinsky psaného Evangelia od (Pseudo)-Matouše. Oba dva zdroje se sice liší, ale jen v některých nuancích. Zároveň máme poměrně pozdní vyprávění o Uvedení do chrámu. Toto vyprávění v podstatě shrnuje příběh z Jakubov protoevangelia. Jedná se o Menologio Basila II., tedy o dokument z 2. poloviny X. století³¹ Ale zároveň také v tzv. Synaxariu Veliké, tedy Konstantinopole (Cařihradské) Církve.³² Egon Sendler píše o velkolepém chrámu, který nechal v srdci Jeruzaléma, na jedné z nejvyšších částí města, postavit císař Justinian. Byla to údajně nádherná bazilika, která se vypínala nad celým níže položeným městem a byla na úrovni chrámu a představovala výzvu pro zpustošenou plochu Siona. Lid a klérus dali mu jméno Nových chrám Theotokos jako protiklad k starobylé svatyni. Posvěcení Chrámu svaté Marie Nové se uskutečnilo 20. listopadu 543, a proto E. Sendler předpokládá, že toto datum ovlivnilo ustanovení data svátku Uvedení do chrámu Přesvaté Bohorodičky. A vůbec to, kdy začala jeruzalémská církev slavit toto tajemství, zjišťujeme rovněž z Jakubova protoevangelia. Je velmi snadno pochopitelné, že v tomto prostředí nabyly zvláštní význam čtení ze Starého zákona a bohoslužebné texty, které připomínaly krásu a teologický smysl jeruzalémského chrámu.³³ Už od IX. století se objevuje řada písemných památek křesťanských autorů, které svědčí o této události. Jsou to díla Georgia Nikodémského a Thofilakta Buhlharského. Pak jsou to také díla, která jejichž autorství je připisováno Ondřeji Krétskému, opět Georgiu Nikodémskému, ternovskému patriarchovi Eutchimiovi,

²⁹ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 27

³⁰ Протоэвангелие Иакова. *Христианство в искусстве: иконы, фрески, мозаики...* [online]. Copyright © [cit. 11.07.2020]. Dostupné z: https://www.icon-art.info/book_contents.php?lng=ru&book_id=1&chap=4

³¹ Виноградов А. Ю., Захарова А. В. Василия II Минологий // Православная энциклопедия. М. : Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2004. Т. VII. С. 225-229. 752 с. 39 000 экз. ISBN 5-89572-010-2.

³² www.synaxaristis - ΜΕΓΑΣ ΣΥΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ. *Object moved* [online]. Copyright © 2009 [cit. 11.07.2020]. Dostupné z: <https://www.synaxarion.gr/gr/sid/1232/sxsaintinfo.aspx>

³³ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 26

cařihradským arcibiskupům Germanovi a Tarasiovi. Samozřejmě jsou i další, anonymní díla, která jsou však obsažena již v námi zmíněném Velikém synaxariu. Už ve XIV. století tato díla nejen byla přeložena do slovanských jazyků, ale dokonce byla integrována v jednu knihu, a sice v poučném kodexu Velikém měsíčním čtení (Великие Четьи-Минеи), sestaveném svatým metropolitou Makarijem (1. pol. XVI. st.). Na Západě tento svátek přijali později, a sice římský papež Řehoř XI., který poprvé ho nařídil, respektive povolil slavit v Avignonu roku 1374, ale jen jako votivní bohoslužbu (ofrenda votiva).³⁴ Na Západě však tento svátek nezískala takovou váhu, jakou má v liturgickém životě byzantské církve, kde představuje součást přípravy na Narození Krista, protože zahrnuje ho období duchovní přípravy, tzv. filipovka, tedy Filipovský půst, který se tak nazývá proto, že začíná hned na druhý den po svátku sv. Ap. Filipa a trvá až do Narození Krista. Ekvivalentem tohoto fenoménu je na Západě tzv. Advent, i když je atmosféra a poselství jsou poněkud jiné.³⁵ Ve Francii svátek se rozšířil teprve v XV. století, a to díky králi Karlu V., který ve XIV. století nařídil vysluhovat mši Uvedení Panny Marie do chrámu ve své kapliče v Paříži. Papež Sixtus IV., jehož pontifikát byl mezi lety 1471 - 1484, vnesl tento svátek v římský breviář, ale papež Pius V., který byl na papežském trůně v letech 1566 - 1572, odstranil tento svátek z kalendáře. Opět bylo Uvedení chrámu vneseno do římsko-katolického kalendáře papežem Sixtem V., a to 1. září 1585.

4.3 Liturgika svátku Uvedení do chrámu Přesvaté Bohorodičky

Obraz chrámu se neustále objevuje v ohoslužbách večerní a jitřní. A není to nic překvapujícího, neboť je to klíčem k důvěrnému poznání svátku. Marii přivedli do chrámu, aby se zasvětila Bohu a sama se stala ještě dokonalejším chrámem pro Nejvyššího. Toto je hluboký smysl apokryfních textů, které by se mohli na první pohled jevit jako jednoduchá zmínka o budování chrámu.³⁶ Jak říká metropolita Hierotheos, v chrámu se stále konaly starozákonní oběti. Přinášelo se kadidlo a prosba, ale modlitba Všesvaté Panny se od nich lišila a přesahovala je, protože to byla modlitba upřímná, modlitba jasné mysli (με καθαρó νοῦ), modlitba vroucí lásky k lidem a zároveň byla to

³⁴ Введение во храм Пресвятой Богородицы // Православная энциклопедия. М. : Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2004. Т. VII. С. 343-348. 752 с. 39 000 экз. ISBN 5-89572-010-2. s. 345

³⁵ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 27

³⁶ ibid.

modlitba, plná zármutku za lidstvo. Ale celá tato modlitba byla především připoutána láskou k Bohu. Tato modlitba byla skutečně duchovní bohoslužba (μια πνευματική ιερουργία), tedy posvátné dějství.³⁷ Autoři, kteří přistupují k posvátným událostem z hlediska historické metodologie, domnívají se, že Panna Marie bydlela v jedné z místností, které byly kolem chrámu a byly určeny právě pro zasvěcené osoby, vždyť o takových dějinných okolnostech svědčí i historik Josef Flavius.³⁸ Ale všichni světci, především sv. Řehoř Palama, zdůrazňují pobyt Přesvaté Panny v chrámu, a to především ve Svatyni svatých. Život Přesvaté Panny ve Svatyni svatých byl neobvyklý pro ostatní lidi, ale byl předurčen a zamýšlen pouze pro ni jako pro tu, která se má stát Matkou Krista. Sv. Řehoř Palama používá dva výrazy, aby vystihl požehnaný životy všepřečisté Marie (παναχράντου Μαρίας) v chrámu. První výraz je dosti těžko přeložitelný do češtiny, a sice "η ιερουργία", což bychom se mohli pokusit přeložit jako "ta, která vykonává posvátnou službu v chrámu". Tím sv. Řehoř říká, že Přesvatá Panna sloužila Bohu v chrámu (ιερουργούσε στον Ναό). Píše, že zůstávala ve svatyni plna bezmezné lásky (μετέρωτος αμήχανου) k Bohu.³⁹ Ona sloužila Bohu a modlila se. A její služba stále pokračuje ve Svatyni svatých nadnebeské, tedy v ni samotné, neboť do Svatyně svatých starozákonní vcházel jednou do roka velekněz, který byl předobrazem Ježíše Krista. Do Bohorodičky však vešel On Sám, boholidský Velekněz celého lidského rodu, nesčetných andělských eónů a vůbec celého stvoření. Sestoupil do ni, aby skrze ni, onen nebeský žebřík, vstoupil do každého z nás a v sobě samém každého z nás očistil a obdařil všemocnou silou Trojjediného Boha, jenž se právě plně zjevil a odkryl v osobě Bohočlověka Ježíše Krista, věčného Velekněze dle řádu Melchisekova.⁴⁰ Druhý výraz a význam je ten, že Přesvatá Panna se stala královnou nejvyšších výšin a nejvíce požehnanou ze všech požehnaných, a to i duší i tělem se na nejvyšší lidské, respektive stvořené pozici účastní nejvyššího úradku Božího díla. Svatyně svatých, respektive Archa úmluvy nebyla "jen" místem, kde se zázračnými Božími zásahy střežily posvátné

³⁷ ΒΛΑΧΟΣ, Ιερόθεος, Μητροπολίτης Ναυπάκτου Και Αγίου Βλασίου. Οι θεομητορικές εορτές : Τα ιστορικά και θεολογικά της υπεραγίας Θεοτόκου / Μητροπολίτης Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιερόθεος. - Αθήνα : Ιερά Μονή Γενεθλίου της Θεοτόκου (Πελαγίας), 2016. s. 150

³⁸ Введение во храм Пресвятой Богородицы. История праздника - РИА Новости, 04.12.2014. *РИА Новости - события в Москве, России и мире сегодня: темы дня, фото, видео, инфографика, радио* [online]. Copyright © [cit. 12.07.2020]. Dostupné z: <https://ria.ru/20141204/1036216755.html>

³⁹ ΒΛΑΧΟΣ, Ιερόθεος, Μητροπολίτης Ναυπάκτου Και Αγίου Βλασίου. Οι θεομητορικές εορτές : Τα ιστορικά και θεολογικά της υπεραγίας Θεοτόκου / Μητροπολίτης Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιερόθεος. - Αθήνα : Ιερά Μονή Γενεθλίου της Θεοτόκου (Πελαγίας), 2016. s. 151

⁴⁰ Žd. 5, 10. Žalm 110, 4

předměty Staré smlouvy: desky zákona, nádoba s manou a Áronovo žezlo, které prorostlo, ale byl to doslova Ráj, chrám Boží milosti, kde Marie sloužila Bohu v jeho osobité přítomnosti a připravovala se na to největší a nejdokonalejší prostřednictví mezi Bohem a lidmi.⁴¹ Ona je skutečným chrámem živého Boha, protože právě v ni my ho potkáváme tváří v tvář.

Abychom lépe pochopili význam toho zasvěcení, musím se odvolat na knihy Starého zákona, zvláště na tři čtení večerní bohoslužby tohoto svátku. První čtení je z knihy Exodus (40, 1 - 5.9. 16. 34 - 35) a opisuje stavbu stanu svědectví připravovaného Mojžíšem. Když věrní splnili Boží nařízení, oblak zahalil stan a Pánova sláva naplnila stánek tak, že Mojžíš už nemohl vstoupit. Druhé čtení opisuje stavbu Pánova chrámu králem Šalamounem. Když byla stavba dokončena a zařízena, Šalamoun rozkázal kněžím přinést Archu úmluvy a uložit ji do stánku. Když se kněží vzdálili, oblak a Pánova sláva naplnily chrám. Tato událost nám zjevuje, že chrám Izraele nebyl jen duchovním centrem nebo oficiálním místem vzdávání úcty vlastnímu Bohu, ale hrůzostrašným místem, na kterém je Bůh reálně přítomný a kde je možné běžně potkat Neviditelného. Oblak a Pánova sláva naplnily toto místo a umožnily lidem přístup k neviditelnému Bohu. Třetím čtením je prorocství Ezechieleovo (Ez 43,27 - 44,4), který má vidění budoucího chrámu: postaví ho Zorobabel po návratu z babylonského zajetí, jak už o tom byla řeč výše. Při opise chrámové brány, která je obrácena na Východ Ezechiel píše, že tato brána bude zavřena; neotevře se a nikdo jí neprojde, protože skrze ni vešel Pán, Bůh Izraele. Svátý Ambrož Milanský ve svém listu papeži Siriciovi už roku 292 dává tento text do souvislosti s Marií: těchto několik symbolů Mariina panenství se dostalo do hlubokého povědomí tak na Západě, jak i na Východě. Těmito třemi čteními Církve uvádí věřící do Mariina tajemství, respektive do tajemství sebe sama. Prostřednictvím Církve poznávají lidé plán spásy, který by skryt před "vládcí a mocnými tohoto světa".⁴² Je to tajemství přípravy Ježíšova člověčenství: v Jeruzalémském chrámu se připravuje Panna, aby sama se stala chrámem, nejčistším chrámem Spasitele.⁴³ Ze všeho výše uvedeného je vidět, respektive církevní mysl nám odhaluje, že Stan setkání a později Jeruzalémský chrám byl

⁴¹ ΒΛΑΧΟΣ, Ιερόθεος, Μητροπολίτης Ναυπάκτου Και Αγίου Βλασίου. Οι θεομητορικές εορτές : Τα ιστορικά και θεολογικά της υπεραγίας Θεοτόκου / Μητροπολίτης Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιερόθεος. - Αθήνα : Ιερά Μονή Γενεθλίου της Θεοτόκου (Πελαγίας), 2016. s. 152

⁴² Ez 3, 9

⁴³ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 28

předobrazem přesvaté Panny. Zejména onen symbol vidíme ve Svatyni svatých, která je obrazem Přesvaté Bohorodičky, a velekněze, který je předobrazem Krista. Mnohé z tehdejších lidí bylo určitě překvapilo, proč do Svatyně svatých vchází jiný člověk než velekněz, a dokonce je to žena, respektive malá holčička. Určitě takové otázky a pochybnosti byly. Dají se vyvodit nejen logicky díky historickému citu, ale nepřímou svědčí o nich i sv. Řehoř Palama, když ve své homilii na Uvedení do chrámu mluví o tom, že Zachariášovi se podařilo přesvědčit ostatní, aby ji tam uvedl.⁴⁴ Ale když se Stará smlouva naplnila v Nové, respektive v osobě Bohočlověka Krista (ostatně svědčí o tom i závěrečná modlitba za Liturgie sv. Jana Zlatoústého, když kněz se chystá spotřebovat eucharistické dary, tak pronáší následující slova: "Naplnění zákona a proroků, sám jsi Kriste Bože náš, splnil veškerý Otcův plán, co se nás týče! Naplň radostí a veselím naše srdce nyní i vždy až na věky věků!"), my vidíme, že chrám, tedy největší svatyně, není něco, kam, můžeme položit otázku, jestli tam může Bohorodička vstoupit, ale chápeme, že naopak chrám je tím nejvhodnějším místem, tedy místem, které je jí nejvíce hodným, a tak i nádoba s manou i prorstlé Áronovo žezlo jsou předobrazem Přechisté Panny, takže vstupem Bohorodičky Svatyně svatých nabývá svého sakrálního naplnění.⁴⁵ Čteme v starozákonních textech, že Bůh sestupoval na chrám. V textech se mluví o Pánově slávě, kterou my optikou pravoslavného palamistského učení vnímáme jako přímo samotného Boha v jeho energiích. Často, když máme na mysli Boha v jeho energiích, tak mluvíme o Sv. Duchu, který právě podává a přivlastňuje nám společnou sílu Trojjediného Božství, proto můžeme podle vzoru svatých otců říkat, že Sv. Duch sestupoval na chrám nebo na stan setkání. Ale toto sestupování, i když každé své působišť činilo jedinečným místem spásy, vzbuzujícím hrůzostrašnou Boží bázeň, nikdy nikdy nebylo maximální. Maximálním, neboli dokonalým způsobem Sv. Duch sestoupil na Svatyni svatých Nové smlouvy - Přesvatou Bohorodičku, a proto bylo naprosto přirozené, že ona trávila čas ve starozákonní Svatyni svatých, protože byla jejím logickým (od slovy "Logos") vyústěním. Starozákonní chrám Boží sláva zastínila jen do jisté míry a už to ji učinilo tak

⁴⁴ Беседа, произнесенная в праздник Введения во Храм (во Святая Святых) Пречистыя Владычицы нашея Богородицы, Омилли - святитель Григорий Палама. *Православная энциклопедия Азбука веры | православный сайт* [online]. Dostupné z: https://azbyka.ru/otechnik/Grigoriy_Palama/homilia/54

⁴⁵ Слово на достопокланяемое и преславное Успение Пресвятой и Пречистой Владычицы нашея Богородицы - праведный Николай Кавасила - читать, скачать. *Православная энциклопедия Азбука веры | православный сайт* [online]. Dostupné z: https://azbyka.ru/otechnik/Nikolaj_Kavasila/slovo_na_dostopoklanyaemoe_i_preslavnoe_Uspenie_Presvyatoi_i_Prechistoi_Vladychicy_nashei_Bogorodicy/

posvátnou, že se ji všichni báli. Bohorodičku zastínil oblak Boží slávy plně a dokonale, a to v den Zvěstování, o němž jsme mluvili v předchozí kapitole. Proto, jak říká sv. Nikolas Kavasila, ze všech tehdejších lidí jediné Bohorodička mohla žít ve Svatyni svatých jako předběžná a očišťující oběť před velikou obětí Spasitele, přinesenou za celé lidské pokolení.⁴⁶ Zvěstováním, dá-se říct, končí, respektive završuje vstup do chrámu, jímž se stává ona sama v den Zvěstování, tedy její osobní Padesátnice, jak o tom mluví otec Sergij Bulgakov, že vylití Sv. Ducha na Bohorodičku se nám ztotožňuje se sestoupením na zem Božího Syna. I když máme jistý zdánlivý protiklad v mezi osobitou přítomností Syna a Ducha ve světě, protože to vypadá, že Syn po nanebevstoupení přebývá v nebi, zatímco Sv. Duch po Letnicích přebývá ve světě, není tomu tak a to právě pochopíme skrze úlohu stvoření, která se dokonale projevila v osobě Bohorodičky. Sv. Ducha jakožto božská osoba i po Letnicích přebývá na nebesích jako Otec a Syn. Stejně tak i Syn neopouští svět svým nanebevstoupením, nýbrž "přebývá s námi neodcházeje", jak o tom praví kondak svátku Nanebevstoupení. Nicméně příchod Krista v paruziálním smyslu je něco očekávaného, tedy něco, co v plnosti ještě teprve má nastat, a to způsobem ukojení touhy.⁴⁷ Vzpomeňme si slova Zjevení sv. Jana (Apokalypsy): "Ano, přijď, Pane Ježíši!" (Ναι, έρχου Κύριε Ιησού)⁴⁸ Otec Sergij vyjadřuje myšlenku, že zde máme jakýsi obrácený vztah na rozdíl vtělení Boha. Když se vtěloval Boží Syn, vtěloval se On (Logos) Svatým Duchem, ale nyní Syn má sestoupit opět na zem, kde bude jaksi "vítán", respektive vytoužený Sv. Duchem, který jakožto hypostáze je přítomen ve světě (opakujeme, že samozřejmě jako osoba dávající a přivlastňující nám milost celé sv. Trojice). O. Sergij upozorňuje, že onen pneumatologický moment vypadá jako nerozpracovaný, ale není tomu tak, protože právě v závěru Zjevení sv. Jana jsou ona následující slova: "i Duch, i Nevěsta říkají: přijď! A kdo slyšel nechť řekne: přijď!" Tedy Sv. Duch je osobitě (ипостасно) přítomen ve světě a modlí se v nás a přivolává v eschatologickém smyslu Syna, ale činí to nejen sám ve své osobní božské přirozenosti, ale spolu s Nevěstou, jíž je Církev, Tělo Kristovo. Nevěsta, tedy Církev, do níž je

⁴⁶ Слово на достопокланяемое и преславное Успение Пресвятой и Пречистой Владычицы нашей Богородицы - праведный Николай Кавасила - читать, скачать. Православная энциклопедия Азбука веры | православный сайт [online]. Dostupné z: https://azbyka.ru/otechnik/Nikolaj_Kavasila/slovo_na_dostopoklanyaemoe_i_preslavnoe_Uspenie_Presvyatoi_i_Prechistoi_Vladychicy_nashei_Bogorodicy/

⁴⁷ Булгаков С., прот. Апокалипсис Иоанна: опыт догматического истолкования. Париж: YMSA PRESS, 1948. s. 278

⁴⁸ Zj. 22,17.20-21

povoláno celé lidstvo, je zastíňována a zbožťována (θεοσις) Sv. Duchem, a proto volá jednomyslně k Bohočlověku, v němž jsou personálně spojeny dvě přirozenosti: božská a lidská. Takže v osobě Nevěsty, tedy zbožtěného lidství přimlouvá se za nás sám Sv. Duch⁴⁹ A právě kontextu slov Zjevení sv. Jana se nám ukazuje plněji sestupování Sv. Ducha na Pannu Marii,⁵⁰ které ji činí Bohorodičku. Ve Zjevení my totiž čteme o tom, že se blíží svatba Beránkova,⁵¹ ukazuje se Nový Jeruzalém jako "Nevěsta Beránkova, ozdobena pro svého manžela"⁵² a tak dále. A jelikož vůbec Duch a Nevěsta jako Církev je zde zmiňována ve vší polysémii svých aspektů, tak musíme sem zapojit i její osobní vyjádření, jímž je nejsvětější, nejčistší, nejblahoslovenější a slavná Vládkyně naše Bohorodička a vždy Panna Marie (viz: tzv. malé ektenie na liturgii sv. Jana Zlatoústého), "Žena, která je oblečena jako slunce". Takže mariologie je klíčem k správnému pochopení pravoslavné eklesiologie a proniknutí do ni. A mariologie je vyjádřena dokonale právě v mariánských, neboli, pravoslavně řečeno, bohorodičnických svátcích. Takové souznění eklesiologie a mariologie je v jistém smyslu samozřejmé, vždyť pokud ke Kristu, Božímu Beránkovi, vzývá právě Církev, Duch a Nevěsta, tak tedy ve Sv. Duchu to činí jménem všech sakramentálně živých členů Církve, a proto každá duše, jež to činí jménem a ve jménu Církve, sama se stává nevěstou ve vztahu k Nebeskému Ženichovi, Bohočlověku v jeho bohočlověčenství. Když tak můžeme smýšlet o jednotlivých členech Církve, tak primárně a výlučně se to vztahuje k Panně Marii jakožto nejdokonalejšímu osobnímu vyjádření Krisovy Církve, která je vždy, všude a ve všem s Ním.⁵³ Tudíž svátek Uvedení do chrámu nejen dává nám možnost oslavovat jednotlivé momenty ze života Bohorodičky, ale nám samým pomáhá pochopit a uvědomit si místo chrámu a církevního obecenství v našem životě, abychom i my sami se stali chrámy Sv. Ducha, příbytky sv. Trojice.⁵⁴ Proto chrám je pro nás nejen místo, ale i metoda. Ostatně i sv. Řehoř Palama zjevně po své vlastní duchovní zkušenosti zjevení nejen popisuje pobyt Všesvaté a Přechisté Marie ve chrámu, ale i metodu a způsob, které používala, aby dosáhla vidění Boha, nazírání nestvořeného Světla (για να φθάση στην θεοπνια, την οραση του ακτιστου

⁴⁹ Řím. 8, 26

⁵⁰ Lk. 1, 35

⁵¹ Zj. 11, 7

⁵² Zj. 21, 2

⁵³ Булгаков С., прот. Апокалипсис Иоанна: опыт догматического истолкования. Париж: YMSA PRESS, 1948. s. 278

⁵⁴ VELIMIROVIĆ, Nikolaj. *Vera svetih: katihizis Istočne Pravoslavne crkve*. Zemun: Fleš, 2003. 177 s. ISBN 86-84541-03-0. s. 56

Φωτος).⁵⁵ Přesvatá Bohorodička dle sv. Řehoře Palamy nás ve svém mlčení poučuje a učí jistému rozlišování: jedna věc je mluvit o Bohu a druhá věc je setkat se s Bohem.⁵⁶ Mluvit o Bohu se snažili řečtí filozofové, kteří si to troufali, aniž by se očistili od svých vášní, anebo jak oni tomu sami říkali: afektů. Ale snažili se mluvit o Bohu prostřednictvím různých sylogismů, kosmologických paradigmat a tak dále, jak tomu bylo třeba už Platona apod. V takovém případě řeč o Bohu, není vlastně o živém Bohu, nýbrž jsou to pouhé spekulace o našich pomatených a zkreslených představách o Bohu. Setkání se s Bohem vyžaduje aktivní aspekt na straně Božství. Bůh je však zároveň pokorně vzýván, protože "oko Hospodinovo bdí nad těmi, kdo se ho bojí, nad těmi, kdo čekají na jeho milosrdenství".⁵⁷ A právě takové úpěnlivé, pokorné a tiché modlitbě nás učí Přesvatá Bohorodička svým pokorným mlčením v tichosti před Boží tváří, tváří svého manžela - předvěčného Loga.

Prostřednictvím bohorodičnických svátků se takto před námi celé teologické bohatství Mariiny osoby: je uváděna do svatyně, aby sama se stala Pánovým chrámem, místem, kde je přítomen nevýslovný Bůh, který vychází oděn tělem přijatým od matky. Matka Boží je chrámem Božího Syna, který se vydává na oběť, jedinou oběť, ve které má Otec zalíbení, aby tak smíří Otce s lidmi. Toto tajemství, které se začalo v jednom trojročním děvčátku, je lidským jazykem jen těžko vyslovitelné, a proto byzantská poezie a písně překypují radostí.⁵⁸

4.4 Ikonografie svátku Uvedení do chrámu Přesvaté Bohorodičky

V centru kompozice Uvedení do chrámu je právě figura samotné Marie, která je zobrazována jako významně menší než ostatní figurky, ale přitom Bohorodička má na sobě maforion, což je starověké dámské oblečení již vdaných žen, připomínající jistou deku, která pokrývá hlavu a sahá až po kotníky. Mimochodem: konkrétně bohorodiční maforion je velmi významná mariánská relikvie, která od roku 474 se nacházel ve Vlachernském chrámu Přesvaté Bohorodičky v Konstantinopoli a na ikonách je zpravidla

⁵⁵ ΒΛΑΧΟΣ, Ιερόθεος, Μητροπολίτης Ναυπάκτου Και Αγίου Βλασίου. Οι θεομητορικές εορτές : Τα ιστορικά και θεολογικά της υπεραγίας Θεοτόκου / Μητροπολίτης Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιερόθεος. - Αθήνα : Ιερά Μονή Γενεθλίου της Θεοτόκου (Πελαγίας), 2016. s. 152

⁵⁶ ibid.

⁵⁷ Žalm 33, 18

⁵⁸ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 29

zobrazován jako malinově červený.⁵⁹ Spolu s Marií jsou zobrazováni její rodiče, kteří ji převedli do chrámu. Za nimi se často zobrazuje procese dívek, které doprovázejí Marii na cestě z Nazareta do Jeruzaléma. V chrámu, který je symbolicky zobrazován v podobě ciboria, Pannu Marii vítá kněz Zachariáš. Tříletá holčička Marie obvykle se chová jako dospělá a moudrá žena, která sebejistě překonává 15 velkých schodů a neohlíží se přitom, což vyvolává úžas kněze. Schodů je 15 podle počtu žalmů, které se nazývají "vycházející" (ἀναβαίνων). Tyto schody musel překonat každý poutník, přicházející do chrámu. Někdy je to schodiště zobrazováno jako vedoucí přímo do Svatyně svatých. Na pozadí jako vedlejší dějová linie může být někdy zobrazení Marie, která dostává pokrm od Anděla.

Egon Sendler poznamenává, že i při Uvedení do chrámu náboženské umění věrně následuje vývoj duchovního života, především v VIII. a IX. století. I když apokryfy byly známy už v V. a VII. století, starší obrazy znázorňují jiný námět, například Zvěstování. První nepochybné zobrazení tohoto svátku se zachovalo v jeskyních jistého monastýru v Kappadokii, kde počátkem IX. století fresky jak svým obsahem, tak i svou technikou odrážejí vliv Konstantinopole.⁶⁰

Zároveň E. Sendler zdůrazňuje, že růst mariánské úcty po ikonoborecké krizi je patrný jak na mariánských cyklech, které se stále víc rozvíjejí, tak i na malování ikon. I když tento námět obvykle slouží pro ikonu svátku, vystavenou na pultě, tedy analogiu, kvůli uctívání ze strany věřících, přesto nebyl tak častý a oblíbený jako jiná témata. V XVI. a XVII. století se tato scéna spolu s dalšími zobrazeními ze života Marie stala součástí velkých ikon typu "teologický traktát" na ilustraci tajemství Kristova vtělení.⁶¹

5. Svátek Zesnutí Přesvaté Bohorodičky

A stejně tak, jak Přesvatá Bohorodička téměř na samotném počátku svého pozemského života vstoupila do Svatyně svatých, tak na jeho konci opět vstupuje do Božího tajemství, ale v jiné dimenzi. Jak opět svědčí Egon Sendler: s tělem a duší je

⁵⁹ ГЛАДЫШЕВА Е., НЕРСЕСЯН Л. Словарь-указатель имён и понятий по древнерусскому искусству. М., 1991. s. 48

⁶⁰ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 29

⁶¹ ibid.

přenesena do nebe. Toto je víra Církve prvních století, víra, která se ověřovala zpřesňovala až do našich dnů, i když neměla svůj explicitní pramen ve Svatém písmu. Událost, která je na Západě známá jako Nanebevzetí, představuje určitou paralelu s Nanebevzetím našeho Pána a Bohočlověka Ježíše Krista na čtyřicátý den po jeho Zmrtvýchvstání. On byl vzat do nebe potom, co prošel smrtí, smrtí, která nezpůsobila porušení pochovaného těla, ale život oslaveného těla, v němž se zjevoval svým apoštolům v průběhu čtyřiceti dnů. E. Sandler si klade otázky: "Dá se předpokládat, že jeho matka by měla mít podobný úděl? Bylo by potřebné, aby i ona prošla smrtí, a tak dosáhla oslaveného života? Jak dlouho byla mrtvá? A jak prošla smrtí, podlehlo její tělo rozkladu?" A mezi všemi těmito otázkami jen poslední nachází v tradici jednomyslnou odpověď: Mariino tělo bylo ušetřeno rozkladu.⁶² Mnozí teologové se dodnes hádají a s odvoláním na svědectví Ap. Pavla v listech soluňským⁶³ a korintským⁶⁴ křesťanům o tom, že při posledním soudu spravedliví v jednom okamžiku přejdou do oslaveného života, kladou otázku, proč by toho privilegia měla být zbavena Bohorodička, který navíc smrt jistým způsobem už zakusila, když spolu trpěla se svým božským Synem u kříže. Naopak byzantská tradice jednomyslně tvrdí, že Mariina pozemská existence má svoje vyvrcholení v tajemství zesnutí, které podstoupila po smrti svého Syna.

5.1 Otázka tělesné smrti Přesvaté Bohorodičky

Profesor Skaballanovič v této souvislosti říká, že smrt, která je výsledkem života, se u různých lidí liší stejně, jak se liší i jednotlivé životy.⁶⁵ A odsud je ten samozřejmý předpoklad, že neobyčejná osobnost Přesvaté Bohorodičky, jež má tak výjimečný osud, bude mít i smrt takovou, která bude rovněž nejvzácnější. Dle přesvědčení Církve takovou smrt, jako měla Bohorodička, měla jen ona, protože podle Skaballanoviče ona byla vyjmuta ze zákona smrti jako i její Syn. A podobně jako i On, Bohorodička vítězí na smrtí, i když možná ne tak slavně, evidentně a samostatně jako On.⁶⁶ Její vzkříšení proběhlo v tichosti a dlouho nebylo ani všeobecným objektem víry a teologické reflexe

⁶² SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 51

⁶³ 1 Sol 4, 13 - 17

⁶⁴ 1 Kor 15, 21 - 52

⁶⁵ СКАБАЛЛАНОВИЧ М. Н. Успение Пресвятой Богородицы. К.: Пролог, 2004. 162 с. (Lex Orandi). 5000 экз. ISBN 966-8538-06-4. s. 2

⁶⁶ ibid.

Církve. Tomu se však nemusíme divit, vždyť jedna pocta náleží slunci, jiná zase měsíci. Vůbec celý život Přesvaté Bohorodičky probíhá v jakési tichosti a tajuplnosti. Dá se říct, že o životě málokterého svatého víme tak málo. A čím více život Bohorodičky se blíží k smrti, tím více se skrývá před našima očima. Dale profesor Skaballanovič upozorňuje, že do IV. století žádný z církevních spisovatelů nic nepíše o osudu Boží Matky po Nanebevstoupení jejího Syna, čemuž se rovněž nemůžeme divit, když vezmeme v potaz, že nebyly ani důvody, ani záminky mluvit o tom. Takové záminky se objevily v souvislosti s herezí, kterou začal šířit cařihradský arcibiskup Nestorius. Tehdy se zjistilo, že křesťanský svět skoro vůbec nic nezná o životě a osudu Boží Matky, avšak v pokladnici svaté tradice je o tom mnoho svědectví. A právě podle této tradice (podle její definitivní verze) Přesvatá Bohorodička po Vzkříšení svého Syna a Spasitele žila v Jeruzalémě do doby, kdy začala pronásledování, která zahájil Hérodes,⁶⁷ pak se přestěhovala s Ap. Janem Bohoslovcem do Efezu, odkud navštívila čtyřdenního Lazara k Kypru a také Athošskou horu, kterou požehnala. A před svou smrtí se vrátila do Jeruzaléma, kde často navštěvovala místa, která byla spojena s nejdůležitějšími událostmi jejího života a života jejího božského Syna, zvláště Betlém, Golgotu, Boží hrob, Getsemany a Eleonskou horu. Tam Bohorodička velmi silně a niterně modlila, přičemž tamější stromy přitom opouštěli spolu ní své špičky dolů až k zemi a pak se opět narovnávaly. Profesor Skaballanovič také mluví o tom, že zde, tedy v Jeruzalémě židé se pokoušeli zavraždit Boží Matku a pro tento účel dokonce nechali vytavit strážní u Božího hrobu. Strážní však vždy oslepila nějaká síla, když tam přicházela Přesvatá Bohorodička. Přecházející Panna přebývala neustále v modlitbě a těšila se, až odejde ke svému milovanému Synovi. V průběhu modlitby na hoře Eleon tři dny před smrtí zjevil se jí archanděl Gabriel, který jí předal rajskou větev - symbol vítězství nad smrtí a porušitelností (zde právě je jasná paralela s Vchodem Bohočlověka do Jeruzaléma). Tuto větev Přecházející Panna odkázala sv. Ap. Janovi, aby ji nesl před její hrobem. O tom, že Bohorodička brzy odejde ke svému božskému Synovi sv. Ap. Jan oznámil sv. Ap. Jakubovi, bratrovi Páně, jenž v té době byl biskupem jeruzalémské Církve, který tuto zprávy předal křesťanům Jeruzaléma a okolí. Přecházející Bohorodička předala shromáždění archandělova slova, ukázala jim rajskou větev a dala některé pokyny, například aby její majetek, který tvořen dvěma tzv. chitony (spodní oblečení starobylých Řeků; zpravidla lněné nebo ze srsti a bez

⁶⁷ Sk. 12, 1 - 3

rukávů), byl rozdán dvěma chudým vdovám, které se o ni pečlivě staraly.⁶⁸ Všepřecistá Bohorodička říkala, aby ji pohřbili v Getsemánech spolu s jejími rodiči a Josefem Snoubencem. Když Panna Marie dávala tyto pokyny, rozšířil se hlasitý zvuk, připomínající šum vichřice nebo blesků: to bylo konání Boží vůle, protože dle Božího povelu Andělé přinesli svaté apoštoly ze všech končin země, aby ti se rozloučili s Přesvatou Bohorodičkou. Andělé přinesly nejen apoštoly z sborů tzv. dvanácti, ale všech sedmdesát. Jako poslední se dostavil sv. Ap. Pavel. 15. srpna Přesvatá Bohorodička ležela v tichosti na své posteli obklopena květinami a očekávala příchod svého milovaného Syna. Najednou se kolem ni rozzářilo nevyslovitelné Světlo, které zastínilo ta obyčejná světla, která byla v místnosti. Střecha se zázračným způsobem otevřela a vešel sám Bohočlověk Kristus v doprovodu nesčetných andělských sborů, svatých praotců a proroků. Přesvatá Bohorodička se na Něho obrátila se těmi slovy: "Velebí duše má Hospodina a raduje se duch můj z Boha, Spasitele mého!" (Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι μου.) a také slovy žalmu: "Moje srdce je připraveno, Bože, moje srdce je připraveno!"⁶⁹ a svého Syna, aby požehnal ty, kteří ctí její památku. Bohorodička rovněž prosila Ježíše Krista, aby ji ohradil před temnou satanskou silou, tedy od vzdušných celníků (démonů). Potom Boží Matka bez bolesti předala svoji duši do Pánových rukou a hned se rozezněl andělský zpěv, ve kterém se často opakovala slova Zvěstování: "Raduj se, milostiplná, Pán s Tebou!"⁷⁰ Apoštolové svými očima doprovázeli Pána nesoucího duši své Matky. Tělo Přesvaté Bohorodičky vydávalo úžasnou vůni. Apoštolové vzali vzali ono Přecisté tělo Všepřecisté Panny, aby ho slavnostně při zpěvu žalmů (zejména žalmu 113) se svícemi a kadidlem přenesli z Jeruzaléma do Getsemán. Na tělem Přesvaté Bohorodičky se z oblaků vytvořil zářící prstenec, respektive věnec. Tento věnec plynul spolu s procesí až na místo samotného pohřbu. Přitom stále ve vzduchu linul andělský zpěv. Následovali je i překvapení Židé, nevěřící v Krista. Když se o tom dozvěděli velekněží a zákoníci, tak velmi rozzlobili a poslali slouhy a vojáky, aby rozehnali pohřeb a tělo Přesvaté Bohorodičky spálili. Ale když pronásledovatelé měli dosáhnout průvodu, tento oblačný věnec se spustil na zem a ohradil průvod. Pronásledovatelé slyšeli zpěv, ale nic neviděli za oblakem. Kromě toho

⁶⁸ СКАБАЛЛАНОВИЧ М. Н. Успение Пресвятой Богородицы. К.: Пролог, 2004. 162 с. (Lex Orandi). 5000 экз. ISBN 966-8538-06-4. s. 2

⁶⁹ Žalm 56, 8

⁷⁰ Lk. 1, 28

svatí Andělé porazili zrak pronásledovatelů, takže oni nic neviděli a naráželi svými hlavami o městské domy a prosili jiné, aby jim posloužili jako průvodci. Jeden židovský kněz, který se jmenoval Afoniáš (podle jiných zdrojů Hiefoniáš, nebo také Sofoniáš) se nějakým způsobem dostal nesenému tělu Přesvaté Bohorodičky a pokusil se shodit ho na zem. V této chvíli, jak nám ukazují mnohé ikony, zejména moskevské a novgorodské školy, Anděl mu usekl ruce a ony zůstaly zázračně viset u hrobu.⁷¹ Když tento kněz učinil pokání, dostalo se mu rovněž zázračného uzdravení, které se dostávalo i těm vojákům a služebníkům, jejichž smysly pomátla Boží všemohoucnost. Když apoštolové položili tělo Boží Matky v hrobě, zůstávali u něho ještě tři dny a ve dne a v noci zpívali žalmy. Spolu s tím byl ve vzduchu slyšet zpěv nebeských mocností.⁷² Tradice mluví o tom, že všechny apoštoly Andělé dostavili na rozloučení s Přesvatou Bohorodičkou, avšak zároveň máme velmi významnou zmínku o tom, že sv. Ap. Tomáš měl určité zpoždění, a proto museli opět otevřít hrob, aby i on se mohl rozloučit s Přesvatou Bohorodičkou. Ale když tam vstoupili, tělo Boží Matky už tam nebylo, avšak tentýž den po večeři apoštolové uslyšeli andělský zpěv a spatřili ve vzduchu Pannu Marii, která zářila a byla obklopena anděly. Apoštolové místo "Pane Ježíši Kriste, pomáhej nám" vyřkli "Přesvatá Bohorodičko, pomáhej nám!" Po této události apoštolové byli oblaky vráceni na svá místa ve světě, odkud byli vzati.⁷³ Rovněž profesor Skaballanovič, že příběh o zesnutí Přesvaté Bohorodičky nemůže si činit nárok na stejnou autoritu jako evangelia, například už jen pro svůj pozdější chronologický původ. Nicméně onen příběh je hoděn svého objektu a neobsahuje v sobě nic, co by bylo v rozporu křesťanským duchem, což nelze říct o častých velmi zbožných lokálních tradicích, i když se tváří pravoslavně. Co se týče zázraků, tak přítomnost samotného zázraku nemůže zpochybňovat samotný příběh, protože v tomto případě bychom museli zpochybňovat řadu biblických vyprávění. Takže zde je nutno si ověřit, zda tyto zázraky mají povahu zázraků biblických, což se právě potvrzuje, protože shromáždění svatých apoštolů na jednom místě, aby uctili Přesvatou Bohorodičku, může nám připomínat ta zázračná přemístění z jednoho místa na druhé, která se stala třeba proroku Jezechieli (Jez. 3, 14-15) nebo apoštol a jáhen Filip po křtu

⁷¹ СКАБАЛЛАНОВИЧ М. Н. Успение Пресвятой Богородицы. К.: Пролог, 2004. 162 с. (Lex Orandi). 5000 экз. ISBN 966-8538-06-4. s. 2

⁷² *ibid.*

⁷³ СКАБАЛЛАНОВИЧ М. Н. Успение Пресвятой Богородицы. К.: Пролог, 2004. 162 с. (Lex Orandi). 5000 экз. ISBN 966-8538-06-4. s. 2

etiopského knížete (Sk. 8, 39-40).⁷⁴ Trest drzého Žida vůbec není v konfliktu s pojetím Boží lásky, protože dotyčný byl hned uzdraven, a dokonce v tomto procesu získal pravou víru v Bohočlověka Krista.

Tento příběh je pro pravoslavnou křesťanskou víru klíčový v tom, jak se dívá na Přesvatou Bohorodičku, konkrétně tedy i na její smrt. Příběh o zesnutí Panny Marie konstatuje tělesnou smrt Bohorodičky, což je také projev toho, že je se svým Synem vždy, všude a ve všem. Tato jednota s Ježíšem doprovází tajemství Mariina života od dětství až po Kříž. Proto se na Golgotě připojuje k oběti svého milovaného Syna, k oběti, která byla dvoršením díla vtělení. Bohorodička je ve všem podobná Ježíšovi, a proto když byla povolána zanechat tento svět, musel obětovat vlastní život jako On.⁷⁵ To je velmi důležité, protože církevní mysl často si nevěděla rady. Například sv. Epifanius Kyperský, který byl původem Žid, nechal se pokřtít ve zralém věku a už coby mnich prožil 20 let v Palestině psal, že když budeme zkoumat Písmo, tak se nikde nenajdou svědectví o tom, jestli Marie zemřela, nebo nezemřela, o tom, jestli byla pohřbena, nebo nebyla. Když sv. Ap. Jan cestoval Asií, tak nikde není zmínka, že by s ním byla Přesvatá Panna. Ale podle sv. Epifania Písmo o tom mlčí schválně, aby přivedlo v úžas mysl lidského rodu, protože Písmo přesahuje rozum člověka, a proto i život Všepřechisté Panny pokrývá tajemstvím, abych zachovalo v nedotknutelnosti její čistotu.⁷⁶ Avšak moment Mariina odchodu už nepatří do dějin tohoto světa, ale do dějin spásy, je začátkem její věčného štěstí po pravici jejího Syna, s její tělem a s její duší.⁷⁷ Jak opět poznamenává profesor Skaballanovič, katolická teologická mysl vždy měla sklon odmítat tělesnou smrt Přesvaté Bohorodičky. Východiskem těchto myšlenkových teologických tendencí je katolické vyznání toho, že Panna Marie (Madonna) byla úplně vyjmuta ze skvrn dědičného hříchu. Po prohlášení dogmatu o Neposkvrněném početí Přesvaté Panny horliví katolíci začali jeden za druhým vyjadřovat touhu, aby podobu dogmatu získalo i učení o tělesném Nanebevzetí Panny Marie, dokonce Katolický kongres ve Freiburgu v roce 1902 prosil o to papeže. A ještě dříve opat Jacques Paul Migne v otevřeném dopise prosil papeže Pia IX., aby očistil bohoslužbu Nanebevzetí Bohorodičky od všech prvků, které by poukazovaly na tělesnou

⁷⁴ *ibid.*

⁷⁵ SENDLER, Egon. *Byzantské ikony Božej Matky*. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 52

⁷⁶ EPIFANIUS. *Ausgewählte Schriften des heiligen Epiphanius, Erzbischofsvon Salamis und Kirchenlehrers*. Kempten: Rosel, 1880. 286 s. Bibliothek der Kirchenväter; Bd. 64. s. 198

⁷⁷ SENDLER, Egon. *Byzantské ikony Božej Matky*. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 52

smrt Bohorodičky.⁷⁸ I když v roce 1950 papež Pius XII. definoval dogma o Mariině Nanebevzetí, tímto vyhlášením nedefinoval okolnosti Mariina odchodu z tohoto světa, ale jen potvrdil hlavní pravdu Nanebevzetí, pravdu, která byla součástí víry prvních století: "Neposkvrněná Boží Matka Maria, vždy Panna, byla po skončení svého pozemského života vzata s tělem i duší do nebeské slávy."⁷⁹ Avšak sv. Pravoslaví celou svou tradicí svědčí o tom, že Přesvatá Bohorodička zakusila tělesnou smrt. Příběh o Zesnutí Přechisté Bohorodičky sice připouští vzkříšení jejího těla, ale dělá jasné rozlišení mezi vzkříšením jejím, které se může podobat vzkříšení mrtvých těl ve Starém zákoně, a Vzkříšením našeho Spasitele. Dle sv. Jana Damašského smrt Bohorodičky je nazývána smrtí bezbolestnou (podobně tomu, jaké byla Narození Krista) nakolik to bylo možné pro člověka, ale označuje ji jen θάνατος ζωτικός (životní), ζωφόρος (životonosnou), na rozdíl od Kristovy smrti, kterou sv. Jan označuje jako θάνατος ζωοποιός (oživující). Ale i v katolických dokumentech smrt Bohorodičky se označuje jako assumptio (vzetí, tedy vzetí do nebe) nebo ascensio (nanebevstoupení). A tak, aniž by se Přesvaté Bohorodičce připisovalo něco, co přísluší jedinému Bohočlověku Kristu, a to i v jeho životodárné smrti, příběh o Zesnutí dává zároveň Bohorodičce tu nejvzácnější úctu, která rovněž může náležet jen jí. A není divu, vždyť i Enoch byl vzat s tělem ze světa před potopou, Eliáš také odjel do nebe s tělem v ohnivém kočáru s andělskými oři. Proč v tomto případě nemohla být vzata do nebe ta, která je "nad cherubíny ctěnější a nad serafíny slavnější"?⁸⁰

5.2 Ustanovení svátku Zesnutí Přesvaté Bohorodičky

Na rozdíl od svátků mučedníků mariánské svátky se ustanovují později. Pro jejich ustanovení bylo zapotřebí pozdější ponoření se do hlubin dogmatu Vtělení. Historicky to bylo vyvoláno dialektickou reakcí na námitky heretiků, kteří útočili na důstojnost Přesvaté Bohorodičky. Slávu své matky Bohočlověk odkryl a zjevil zejména na ekumenických koncilech v Efezu v roce 431 a Chalcedonu v roce 451, o nichž jsme se již také zmiňovali výše. Tyto sněmy vzbudily zbožnou pozornost církevní mysli a obrátily ji směrem k osobě Přesvaté Bohorodičky. Jak jsme rovněž psali, původně se památka

⁷⁸ СКАБАЛЛАНОВИЧ М. Н. Успение Пресвятой Богородицы. К.: Пролог, 2004. 162 с. (Lex Orandi). 5000 экз. ISBN 966-8538-06-4. s. 3

⁷⁹ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 52

⁸⁰ СКАБАЛЛАНОВИЧ М. Н. Успение Пресвятой Богородицы. К.: Пролог, 2004. 162 с. (Lex Orandi). 5000 экз. ISBN 966-8538-06-4. s. 3

Všepřečistě Panny spojovala s důrazem na její božské materství a slavila se v souvislosti s Narozením Krista, proto jsme také naši práci začali svátkem Sboru Přesvaté Bohorodičky. V této souvislosti Egon Sendler, který mluví o liturgii Zesnutí Přesvaté Panny, píše, že první Mariin svátek, "Památka Boží Matky", měl všeobecný charakter a byl spojován především materství Bohočlívěka. V Konstantinopoli, kde se tento svátek slavil od začátku V. století, připadal na 25. prosince anebo na následující den a byl spojen s Kristovým narozením. Jeho význam spočíval v oslavě Matky vtěleného Slova. A i v Jeruzalémě se tento svátek nazýval "den Marie Theotokos", ale byl ustanovený na 15. srpna. Místem slavení byl "chrám Kathismy", tedy "odpočinku Boží Matky", na cestě do Betléma, kde podle Jakubova protoevantelia Maria odpočívala. Tradice Mariina domu v Getsemanské zahradě se ztratila po zničení svatyň ze strany Peršanů. Zde svou roli sehrály apokryfy: všechny označovali údolí Jóšafat za místo Mariina pohřbu.⁸¹ Ostatně Josafátské údolí se zmiňuje v Bibli a často je ztotožňováno s údolím Cedron. Všeobecně se má za to, že toto údolí dostalo svůj název podle židovského krále Jóšafata, který v něm zvítězil nad moabským nepřítelem, o čemž se mluví v druhé knize tzv. Kronik, neboli Paralipomenon (Paralip. 20, 25). Ale když byla přestavěna starobylá bazilika Svatá Marie, označilo se tu místo Mariina pohřbu a určil se dům, ve kterém se Panna uložila na poslední spánek na vrchu Sionu. V tomto vývoji, jak již bylo také řečeno, sehrály apokryfy významnou roli, neboť vysvětlili význam hrobu v Getsemanské zahradě a podpořily jeho uctívání.⁸² Liturgické slavení s průvodem ke hrobu se zaměřovalo na odchod Boží Matky z tohoto světa. Důraz svátku byl tedy na smrt, i když hlavní myšlenkou byla Mariina sláva v nebi. Byzantský svět zachoval titul "Zesnutí" (Κοίμησις) až doteď.⁸³ Ve svých Církevních dějinách historik Nikefor Kallistos, který zemřel okolo roku 1328, byzantský císař Mauricius (582-602) stanovil všeobecné datum tohoto svátku na 15. srpna podle jeruzalémské tradice, a to jako poděkování za vítězství právě na Peršany.⁸⁴ Profesor Michail Skaballanovič uvádí dvě varianty: buď se tento svátek stal církevně všeobecným (lokální tradice se proměnila v ekumenickou), nebo císař svátek jen

⁸¹ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 56

⁸² SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 57

⁸³ ibid.

⁸⁴ CAVALLERA, Ferdinand. Patrologiæ cursus completus accurante J.-P. Migne. Series græca. Parisiis: apud fratres Garnier editores, 1912. s. 292

jednoduše přenesl z 18. ledna na 15. srpna.⁸⁵ I v bohoslužebných textech se projevují reminiscence různých teorií, které hlásají apokryfy, kterých však není nutno příliš trvat, nebo spíše je třeba je číst v kontextu celé bohoslužby, kdy jeden text doplňuje druhý.⁸⁶ Jistě datum 15. srpna nebyl náhodným, protože přinejmenším podle arménských lekcionářů za V. století, které v podstatě odrážejí, ne-li kopírují, liturgickou praxi jeruzalémské církve, byl tento den slaven jako Splnění Marií Bohorodičkou pravdila na druhé míli od Betléma, což bylo spojeno s událostmi, které se popisuje v druhé kapitole Lukášova evangelia, kdy sv. Josef Snoubence plnil nařízení císaře Octavian Augusta o sčítání lidu, a proto šel s těhotnou Marií z Nazareta do Betléma, ale jelikož pro ně nezbylo místa v hotelu, bylo boholidské Dítě Ježíš Kristus uložen do jesliček pro dobytek. V jeruzalémských lekcionářích přelomu VII. a VIII. století, které se zachovaly v gruzínských překladech, 15. srpna bylo slaveno jako Památka Bohorodičky v Getsemánech při stavbě císaře Mauricia, přitom v těchto textech už jsou slova troparu: "Když jsi odešla k Života, Matko jsoucí Života" (Μετέστης πρὸς τὴν ζωὴν, Μήτηρ ὑπάρχουσα τῆς ζωῆς).⁸⁷ Během jitřní bohoslužby se zpívají dva kánony, které složili svatý Kosmas Melodés (ve slovanské tradici tento přídomek se překládá jako "Sladkopěvec") a sv. Jan Damašský v VIII. století. Egon Sendler zároveň uvádí, že svátek Zesnutí byl jedním z těch tří, které měly v roce 650 nahradit svátek Materství Marie, který byl slaven 1. ledna.⁸⁸ V západní církvi, respektive církvi latinské do VIII. století se jen velmi zřídka vyskytují svědectví o svátku Zesnutí Panny Marie. Navíc na Západě tento svátek se dlouho nemohl rozšířit na všeobecnou úroveň. Ze VII. století se zachoval jen jeden dokument, vypovídající o existenci svátku Zesnutí na Západě, a sice "Veneranda" papeže Sergia I. (687 - 702) ze mše na tento den. Tento papež totiž měl syrský původ. Papež Sergius I. nařizuje, aby ve dny Zvěstování, Narození a Zesnutí (Dormitionis) Přeslavné Marie litanie vycházela z chrámu sv. Hadriána a šla do sv. Marie, kde ji očekával lid.⁸⁹ V tomto historickém dokumentu se vůbec nemluví výslovně o vzkříšení Boží Matky. Avšak

⁸⁵ СКАБАЛЛАНОВИЧ М. Н. Успение Пресвятой Богородицы. К.: Пролог, 2004. 162 с. (Lex Orandi). 5000 экз. ISBN 966-8538-06-4. s. 5

⁸⁶ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 56

⁸⁷ КЕКЕЛИДЗЕ К., прот. Литургические грузинские памятники в отечественных книгохранилищах и их научное значение. Тифлис, 1908. s. 128

⁸⁸ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 57

⁸⁹ СКАБАЛЛАНОВИЧ М. Н. Успение Пресвятой Богородицы. К.: Пролог, 2004. 162 с. (Lex Orandi). 5000 экз. ISBN 966-8538-06-4. s. 9

Přesvatou Bohorodičku, i když podstoupila tělesnou smrt, "nemohla zdržet pouta smrti", neboť porodila vtěleného Božího Syna. Důvodem takových nejasností a zdrženlivostí je pravděpodobně nedůvěra Západu vůči apokryfům, jejichž čtení bylo zakázáno gelašiánským dekretem v V. století.⁹⁰ V Římě svátek s názvem Dormitio Beatae Virginis (Zesnutí Blažené Marie) se objevil jako inspirace Konstantinopolí.⁹¹ V latinských rukopisech datum Zesnutí se pohybuje mezi lednem a srpnem. V martyrologiu, které se datuje VIII. stoletím a jehož autorství je připisováno sv. Jeronýmovi, jsou dva data, která se pojí se Zesnutím Přesvaté Bohorodičky, a sice 18. ledna, kdy se slavilo přímo Zesnutí Blažené Marie (Depositio Beatae Mariae), a 14. srpna, kdy se slavilo právě ono Nanebevzetí (Assumptio). Ale v martyrologiích benediktinských mnichů z IX. století: Usuasa⁹² a Adona⁹³ (poslední byl arcibiskupem ve Vienne, což je na území současné jihovýchodní Francie) je už jen jeden svátek, a sice svátek Zesnutí, jehož datum v obou se uvádí 15. srpna. Domníváme se, že právě v souvislosti se Zesnutím je nutno zmínit, že tento svátek velmi ctěn ve sv. Pravoslaví. Nejen že oficiálně tvoří jeden z těch tzv. dvanáctých svátků, ale často se mu dokonce přezdívá "Bohorodiční pascha". Zesnutí se slaví zvláštním způsobem už jen proto, že mu předchází přísný čtrnáctidenní půst. Svátek se začíná slavit tzv. "predprazdněnstvom", tedy prvním dnem před svátkem, který už obsahuje liturgické texty, které mluví o tomto svátku. A samotný svátek má ještě osm dní tzv. "poprazdněnstva". Na některých místech pro zvláštní uctívání svátku se koná bohoslužba Pohřbu Přesvaté Bohorodičky (Служба погребению Богоматери). Zřejmě se jedná o lokální jeruzalémskou tradici, kde v Getsemanské zahradě tato bohoslužba se koná zvláště slavnostně, která se velmi rozšířila, i když nezískala téměř všeobecný charakter. Tato bohoslužba se koná podobně jako jitřní bohoslužba Bílé Soboty, která v pravoslavné tradici se označuje jako Veliká. V XVI. století tato bohoslužba byla velmi rozšířena v ruské Církvi, ale v XIX. století byla téměř zapomenuta a konala se jen na

⁹⁰ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 57

⁹¹ История христианской Церкви (до разделения Церквей – 1054 г.) - профессор Михаил Эммануилович Поснов - читать, скачать. Православная энциклопедия Азбука веры | православный сайт [online]. Dostupné z: https://azbyka.ru/otechnik/Mihail_Posnov/istorija-hristianskoj-tserkvi-do-razdelenija-tserkvej-1054-g/

⁹² MUSEU DIOCESÀ DE GIRONA. Martirologio de Usuardo. Barcelona: Moleiro, 1998. 2 sv. ISBN 84-88526-36-9. s. 89

⁹³ ADON, DUBOIS, Jacques a RENAUD, Geneviève. Le martyrologe d'Adon, ses deux familles, ses trois recensions: texte et commentaire. Paris: CNRS, 1984. xxxii, 484 s. Sources d'histoire médiévale. ISBN 2-222-03188-5. s. 46

některých místech. V současné době tento obřad (Чин погребения Богоматери) se koná ve mnohých katedrálních chrámech a farnostech na 2. nebo 3. den svátku. Bohoslužba začíná tzv. všenočním bděním a na tzv. velkém slavosloví kněží vynášejí na střed chrámu pláštěnici (církevně slovanský termín pro plátno, do něhož obvit Spasitel během svého pohřbu) se zobrazením Zesnutí Bohorodičky. Koná se okuřování a potom se pláštěnice obnáší kolem chrámu. Potom kněží pomazávají věřící svatým olejem, čtou se tzv. ektenie a pronáší se tzv. odpust, což je posvátné prohlášení, že Kristus je nás pravý Bůh, který na přímlyvy své Matky, svatých, jichž je den, svatých, jichž je chrám, svatých Jáchyma a Anny (je zajímavé, že svatý pár Jáchyma a Anny je zahrnut do všech "odpustů" a tvoří de facto jejich konec) a všech svatých nás spasí pro svoji lásku k člověku.

5.3 Ikonografie svátku Zesnutí Přesvaté Bohorodičky

Křesťanské umění je vyjádřením víry společenství. I když se víra v slavné nanebevzetí Marie zpřesňovala od VI. století, v ikonografii se neodrazila hned. Na Východě se objevuje v X. století a na Západě - až v XI. století. Výjev má horizontální osu - samotná Panna na lůžku, a osu vertikální - Krista, který přenáší její duši, podobnou novorozenci a zabalenou do bílé látky. Apoštolové jsou zobrazováni napravo i nalevo od lůžka Přesvaté Bohorodičky. Tento výjev nacházíme na byzantských slonovinách z X. století, které zdobily evangeliáře Oty III. a Jindřicha II. a ve XIII. století na mozaikách v Dafni a v Martorane v Palermu, stejně jako i na ruské ikoně z předmongolského období. Dá se předpokládat, že objevením Otovy Germanie pro byzantskou kulturu, nabylo latinské chápání podobu, kterou můžeme pozorovat na miniatuře Bertoldova evangelia v Salzburgu anebo na sakramentariu z Reichenau v Paříži. Jediný rozdíl spočívá v tom, že Kristus předsedá vrácení duše do Mariina těla. To odpovídá tzv. Pseudo-Melitonovu vyprávění,⁹⁴ a také tzv. Euthymiánskému příběhu, na který se odvolává i sv. Jan Damašský ve svých hymnech.⁹⁵ V pravoslavné církvi se starobylé schéma Zesnutí od XV. století se doplnilo o další výjevy, inspirované apokryfy. Tento vývoj lze pozorovat při porovnání ikony Teofana Řeka s ikonami z XV. století. Zatímco Teofanova ikona ukazuje ještě starobylou kompozici, na ikonách XV. století už vidíme značné obohacení: před

⁹⁴ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 63

⁹⁵ MIMOUNI, Simon. Les traditions anciennes sur la Dormition et l'Assomption de Marie: Études littéraires, historiques et doctrinales. BRILL, 2011-01-17. 423 c. ISBN 978-90-04-18746-7. s. 69

hrobem stojí velké množství osob, přidružující se ke svatým apoštolům; apoštoly zase přinášejí svatí Andělé na oblacích; Pannu ve svatozáři slávy vyzdvihují do nebe dva Andělé. Ikona Zesnutí však není jen zobrazením apokryfních příběhů, ale především úvahou nad liturgickými texty, ve kterých se ukazuje teologický obsah této tradice.⁹⁶ Avšak zároveň také musíme si uvědomit to, co říká metropolita Hierotheos, a sice že ikonografie je posvátné umění, které se prostřednictvím ikon předává církevní teologii o každé události, ale i každého světce. Otcové Církve, kteří milovali ikony a museli se potýkat s ikonoborectvím v jakékoliv podobě, rozvíjeli celistvou teologii o důstojnosti svatých ikon. Ve skutečnosti Sedmý ekumenický koncil nejen určil, definoval a nařídil uctívání svatých ikon, ale i rozvinul teologii (ve smyslu způsobu bohopoznání), jak je posuzovat a rozlišovat (που τις διακρίνει). Posuzovali komplexně a v jednotě i jiné události, které se odehrály během Zesnutí Přesvaté Bohorodičky a analyzovali zkušenost a z ní vyplývající interpretaci svatých Otců. Ikonograf je totiž povolán, aby událost vyprávěl mysticky a tajuplně. Ikona kromě samotné události v její historicitě zprostředkovává mnoho teologických zpráv, respektive poselství.⁹⁷ Tyto zprávy zase jsou pro nás bezbřehým oceánem poznání vtěleného Loga, Bohočlověka Ježíš Krista, kteý nám odkryl a neustále ve vši plnosti zjevuje neviditelného, nevyslovitelného a nepoznatelného Trojjediného Boha, jehož trojjednota se zračí často explicitně i na ikoně Zesnutí Přesvaté Bohorodičky, kterou můžeme vidět jako: 1) zesnulou dospělou ženu, 2) duši v podobě novorozence, 3) živou, vstupující do nebe Matku Boží.⁹⁸

⁹⁶ SENDLER, Egon. Byzantské ikony Božej Matky. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2. s. 66

⁹⁷ ΒΛΑΧΟΣ, Ιερόθεος, Μητροπολίτης Ναυπάκτου Και Αγίου Βλασίου. Οι θεομητορικές εορτές : Τα ιστορικά και θεολογικά της υπεραγίας Θεοτόκου / Μητροπολίτης Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιερόθεος. - Αθήνα : Ιερά Μονή Γενεθλίου της Θεοτόκου (Πελαγίας), 2016. s. 467

⁹⁸ ibid.

Závěr

Podívali jsme se, nakolik to bylo v našich skrovných silách, na svátky Přesvaté Bohorodičky v Pravoslavné církvi. Samozřejmě občas jsme si dovolili menší komparativní postupy zejména s latinským křesťanským prostředím, abychom přispěli k lepší historické optice nazírání na příslušné svátky. Ale i přesto, že jsme sledovali svátky v jejich historické souvislosti, snažil jsem se především o to, abychom se na ně podívali optikou sv. Pravoslaví, tedy jako na svátky, které bezprostředně souvisejí se životem každého z nás a jsou Bohočlověkem Kristem zjevené své Církvi proto, abychom v této Církvi, která je jeho mystické tělo, se ponořili do tajemství živého, všemohoucího a přitom vtěleného Boha. Bohorodička je ta, která pozorovala boholidské Dítě, jak dělá první kroky a zajisté pomáhala mu v tom, podával mu svoji mateřskou ruku a vedla ho do života, života každého z nás plného starosti, aby On, vtělený Logos, nás z těchto starostí svou všemohoucností vyprostil, s čímž také souvisí význam slova "odpustit". Odpustit - propustit člověka z čehokoliv smrtelného. My odpouštět neumíme. Odpouštět nám může naučit jen náš boholidský Učitel, kterého opět za dětskou ručičku přivádí k nám jeho Přesvatá Matka, kterou ctíme jako tu, která je "nad cherubíny ctěnější a nad serafíny bez přirovnání slavnější".

Úcta k Přesvaté Bohorodičce pramení z úcty k jejímu božskému Synovi. A sv. Pravoslaví, dle o. Sergije Bulgakova, nikdy neodděluje Matku od Dítěte. Přečistá Panna je úplně nejbliže ke svému božskému Synovi, a proto je nejbliže i každému z nás. Svědčí o tom i srdce pravoslavné bohoslužby božská liturgie: když je vyřezán tzv. Beránek, kněz začíná vyjímat částičky za všechny členy Církve: Anděly, svaté, živé a zesulé, ale jako za první vyjme částičku za Všepřečistou Boží Matku a položí tuto částičku po pravici Beránkově se slovy: "A hle, Královna je po Tvé pravici, oblečena do zlatých šatů a velmi ozdobena!" Vzpomeňme homilii sv. Řehoře Palamy, jenž mluví o tom, že Bohočlověk po svém Nanebevstoupení sedí po pravici Otce, a Přesvatá Bohorodička po svém Zesnutí a Nanebevzetí sedí po pravici Syna. Abychom lépe pochopili závažnost těchto slov, musíme si uvědomit, co znamená tento obrat: "sedět po něčí pravici". Znamená to mít stejnou moc, sílu a slávu. Takže chápeme, jak mocně církevní tradice zdůrazňuje dokonalé zbožnění Bohorodičky silou jejího božského Syna, proto ona je dokonalým

zosobněním Kristovy Církve a duše každého člověka v ni vidí svůj vzor a jistu, protože pravoslavná eklesiologie stojí na principu svornosti: Církví je, jak celé shromáždění účastných životodárné smrti a Zmrtvýchvstání Bohočlověka Krista, tak i každá duše zvlášť, a proto my stavíme do centra našeho života svátky Krista, Bohorodičky a svatých, protože ve svátosti křtu stáváme se dětmi Božími a dětmi Přesvaté Bohorodičky a sourozenci svatých. A v této své mystické ontologické danosti se neustále utvrzujeme ohnivým chlebem sv. Eucharistie. V současné době lidé nemají proto cit a staví do centra svého života nikoliv vtěleného Boha, Ježíše Krista a jeho Přečistou Matku, ale různé filozofické a sociologické systémy a jejich paradigmaty, ale to jsou věci, které se mohou jevit jako atraktivní a nevyřeší žádný existenciální problém. Tito lidé se odsuzují na pomalou a krutou smrt na poušti relativismu a nihilismu.

Zvolili jsem si jako téma naší práce Bohorodiční svátky v Pravoslavné Církvi, protože zprostředkovávají nám boholidskou realitu v nejdokonalejší jemnosti a něžnosti. Výše jsme uvedli, že Bohorodička je naším příkladem ve vztahu ke Kristu, ke vtělenému absolutnímu Všebytí. Když ji prosíme o záštitu, ona nám pomáhá, pokrývá svým omoforem a učí i nás spolu s ní rodit vtělené Boží Slovo do světa, byť i trochu v jiném smyslu, a sice že mluvíme pravdu, že konáme dobro a tím svědčíme o něm, což je svědectví o Bohu, protože ona je absolutní Dobro. Bohorodička vstupuje do chrámu, do Svatyně svatých a sama se stává jí, aby každého z nás učinila opravdovým svatostánkem, do něhož vstoupí a bude konat věčnou bohoslužbu Velekněz Kristus. Přesvatá Bohorodička neustále se modlí a snaží se, aby i každého člověka, stejně jako kdysi ji, hojně zastiňoval Sv. Duch a činil příbytkem Bohočlověka, jehož silou budeme likvidovat hřích a činit vše novým.⁹⁹ Bohorodička nás rovněž učí umírat pro tento svět v jejím Synu, protože umírání v Bohočlověku znamená umírání všeho smrtelného a hříšného, zkratka všeho, co nás trápí. Když umřeme s Bohorodičkou v jejím Synu, tak spolu s její přečistou duší, vezme On i duši každého z nás a učiní ji skutečně všemocnou, očistí, osvítí, zbožtí a osvobodí nejen od časovosti, ale od jakékoliv stvořené kategorie, proto tajemství Přesvaté Bohorodičky je výsostně dojemné. Koho z nás se alespoň trochu dotkne její mateřská ruka, nebudeme moci udržet slzy a začneme plakat. Přesvatá Bohorodička přináší nejdokonalejší nápravu celého našeho života, přináší ji v osobě svého božského Syna,

⁹⁹ Zj. 21, 5

Bohočlověka Krista, který se proslavuje v ni a ve všech svých svědcích, tedy svatých, a jenž i nám se plně oddává ve sv. Eucharistii.

Seznam literatury

1. КИРИЛЛ АЛЕКСАНДРИЙСКИЙ. Послание 1, к египетским монахам // PG 77:13B.
2. ADON, DUBOIS, Jacques a RENAUD, Geneviève. Le martyrologe d'Adon, ses deux familles, ses trois recensions: texte et commentaire. Paris: CNRS, 1984. xxxii, 484 s. Sources d'histoire médiévale. ISBN 2-222-03188-5.
3. CAVALLERA, Ferdinand. *Patrologiæ cursus completus accurante J.-P. Migne. Series græca*. Parisiis: apud fratres Garnier editores, 1912.
4. CONYBEARE F. C. *Rituale Armenorum, being the Administration of the Sacraments and the Breviary Rites of the Armenian Church*. Oxf., 1905;
5. EPIFANIUS. *Ausgewählte Schriften des heiligen Epiphanius, Erzbischofsvon Salamis und Kirchenlehrers*. Kempten: Rosel, 1880. 286 s. Bibliothek der Kirchenväter; Bd. 64.
6. FLETCHER R. A. Three early byzantine hymns and their place in the liturgy of the Church of Constantinople // BZ. 1958. T. 51. S. 53-65
7. HOLWECK, Frederick George. *Feast of the Nativity of the Blessed Virgin Mary* // The Catholic Encyclopedia. New York: Robert Appleton Company, 1911. Vol. 10
8. KABASILA, Nicholas. Εἰς τὴν ὑπερεδοξὴν τῆς ὑπεραγίας δεσποινῆς ἡμῶν θεοτόκου γεννησῶν *Patrologia Orientalis. Tome XIX, fascicule 3, N 93, Paris, 1925: 465-484*
9. KELLNER, Karl. *Heortologie oder das Kirchenjahr und die Heiligenfeste in ihrer geschichtlichen Entwicklung*. Freiburg, Herder 1901
10. LOSSKY, Vladimir. *Dogmatická teologie*. 2. vydání. Praha, 1994
11. LOSSKY, Vladimír. Náčrt mystickej teólogie východnej cirkvi, Pravoslavný theologický sborník V., Praha 1977-XX (5) 1997, Prešov.
12. MIMOUNI, Simon. Les traditions anciennes sur la Dormition et l'Assomption de Marie: Études littéraires, historiques et doctrinales. BRILL, 2011-01-17. 423 c. ISBN 978-90-04-18746-7.
13. MUSEU DIOCESÀ DE GIRONA. Martirologio de Usuardo. Barcelona: Moleiro, 1998. 2 sv. ISBN 84-88526-36-9.

14. ROTEN. S.M., JOHANN g., The History of the Liturgical Celebration of Mary's Birth A Meditation on the Birthday of the Blessed Virgin Mary. *Wayback Machine* [online]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20120909040357/http://campus.udayton.edu/mary/meditations/birthday.html>
15. SENDLER, Egon. *Byzantské ikony Božej Matky*. Edícia Archanejela Rafaela. Bratislava: Vydavateľstvo oto németh, 2006. ISBN 80-88949-91-2.
16. VELIMIROVIĆ, Nikolaj. *Vera svetih: katihizis Istočne Pravoslavne crkve*. Zemun: Fleš, 2003. 177 s. ISBN 86-84541-03-0.
17. www.synaxaristis - ΜΕΓΑΣ ΣΥΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ. *Object moved* [online]. Copyright © 2009 [cit. 11.07.2020]. Dostupné z: <https://www.synaxarion.gr/gr/sid/1232/sxsaintinfo.aspx>
18. 18. ΒΛΑΧΟΣ, Ιερόθεος, Μητροπολίτης Ναυπάκτου Και Αγίου Βλασίου. *Οι θεομητορικές εορτές : Τα ιστορικά και θεολογικά της υπεραγίας Θεοτόκου / Μητροπολίτης Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιερόθεος*. - Αθήνα : Ιερά Μονή Γενεθλίου της Θεοτόκου (Πελαγίας), 2016. - 560σ.
19. АВЕРИНЦЕВ, Сергей Сергеевич. *К уяснению смысла надписи над конхой центральной апсиды Софии Киевской // Древнерусское искусство и художественная культура домонгольской Руси*. М.: Наука, 1972.
20. АРГАН, Дж. К. *История итальянского искусства*: Пер. с итал. М., 1990. Т. 1;
21. Беседа, произнесенная в праздник Введения во Храм (во Свята Святых) Пречистыя Владычицы нашея Богородицы, Омилии - святитель Григорий Палама. *Православная энциклопедия Азбука веры | православный сайт* [online]. Dostupné z: https://azbyka.ru/otechnik/Grigorij_Palama/homilia/54
22. БОГОРОДИЧНЫЕ ПРАЗДНИКИ - Древо. *Древо* [online]. Dostupné z: <https://drevo-info.ru/articles/3717.html>
23. БУЛГАКОВ С., прот. *Апокалипсис Иоанна: опыт догматического истолкования*. Париж: YMSA PRESS, 1948.
24. БУЛГАКОВ, Прот. Сергей. *ПРАВОСЛАВИЕ: Очерки учения Православной Церкви*. 11, rue de la Montagne Ste Geneviève Paris 5e. Paris: YMSA PRESS, 1989. ISBN 2-85065-059-5.

25. Введение во храм Пресвятой Богородицы // Православная энциклопедия. М. : Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2004. Т. VII. С. 343-348. 752 с. 39 000 экз. ISBN 5-89572-010-2.
26. Введение во храм Пресвятой Богородицы. История праздника - РИА Новости, 04.12.2014. *РИА Новости - события в Москве, России и мире сегодня: темы дня, фото, видео, инфографика, радио* [online]. Copyright © [cit. 12.07.2020]. Dostupné z: <https://ria.ru/20141204/1036216755.html>
27. ВИНОГРАДОВ А. Ю., ЗАХАРОВА А. В. Василия II Минологий // Православная энциклопедия. М. : Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2004. Т. VII. С. 225-229. 752 с. 39 000 экз. ISBN 5-89572-010-2.
28. ГЛАДЫШЕВА Е., НЕРСЕСЯН Л. Словарь-указатель имён и понятий по древнерусскому искусству. М., 1991.
29. Жития святых на русском языке, изложенные по руководству Четьих-Миней св. Димитрия Ростовского (репринт). Киев: Свято-Успенская Киево-Печерская Лавра, 2004. Т. IV. Месяц декабрь. С. 253-262
30. История христианской Церкви (до разделения Церквей 1054 г.) профессор Михаил Эммануилович Поснов - читать, скачать. Православная энциклопедия Азбука веры | православный сайт [online]. Dostupné z: https://azbyka.ru/otechnik/Mihail_Posnov/istorija-hristianskoj-tserkvi-do-razdelenija-tserkvej-1054-g/
31. КЕКЕЛИДЗЕ К., прот. Литургические грузинские памятники в отечественных книгохранилищах и их научное значение. Тифлис, 1908
32. КЕКЕЛИДЗЭ, К., прот. *Иерусалимский Канонарь VII века* (груз. версия). Тифлис, 1912;
33. КРИВОШЕИН, Василий, архиеп. Аскетическое и богословское учение святого Григория Паламы Журнал \"Альфа и Омега\" № 3(6) 1995
34. Омилия XIV., Омилии - святитель Григорий Палама. *Православная энциклопедия Азбука веры | православный сайт* [online]. Dostupné z: https://azbyka.ru/otechnik/Grigorij_Palama/homilia/14
35. Протоэвангелие Иакова. *Христианство в искусстве: иконы, фрески, мозаики...* [online]. Copyright © [cit. 11.07.2020]. Dostupné z: https://www.icon-art.info/book_contents.php?lng=ru&book_id=1&chap=4

36. СКАБАЛЛАНОВИЧ М. Н. *Успение Пресвятой Богородицы*. К.: Пролог, 2004. 162 с. (Lex Orandi). 5000 экз. ISBN 966-8538-06-4.
37. СКАБАЛЛАНОВИЧ М.Н. *Рождество Пресвятой Богородицы*. Киев: Изд. «Пролог», 2004. С.9-18
38. Слово на достопоклоняемое и преславное Успение Пресвятой и Пречистой Владычицы нашей Богородицы - праведный Николай Кавасила - читать, скачать. *Православная энциклопедия Азбука веры | православный сайт [online]*.
Dostupné z:
https://azbyka.ru/otechnik/Nikolaj_Kavasila/slovo_na_dostopoklanyaemoe_i_preslavnoe_Uspenie_Presvyatoi_i_Prechistoi_Vladychicy_nashei_Bogorodicy/
39. СМЕРНОВА, Ангелина Сергеевна. Живопись Великого Новгорода. Середина XIII начало XV в.: Центры художественной культуры средневековой Руси. М., 1976.
40. СТАНИЛОЭ, Думитру. *Иисус Христос или восстановление человека*, Сибиу, 1943
41. ФЕДЧЕНКОВ, Вениамин, митрополит . *Размышления о Двенадесятых праздниках*. Том I. От Рождества Богородицы до Сретения Господня

Abstrakt

V naší práci jsme se pokusili o prostudování Bohorodičních svátků v Pravoslavné Církvi, a sice z hlediska historického, dogmatického a liturgického. Usilovali jsme o deskriptivní a komparativní postup, který by měl i elementy případové studie. Podívali jsme se hlavně na svátek Sboru Přesvaté Bohorodičky, který je v podstatě součástí svátku Narození Krista. Podívali jsme se na svátek Narození Bohorodičky, dále na svátek Zvěstování, Uvedení do chrámu a samozřejmě na svátek Zesnutí, který s v Pravoslaví těší velké úctě a přezdívá se mu Bohorodiční Pascha. Hlavním účelem bylo hlouběji se ponořit do významu Bohorodičky v životě člověka, aby Bohorodička každého z nás naučila žít v Pravdě, to znamená žít v Kristu.

Abstract

In our work, we have tried to study the Feast of the Feast in the Orthodox Church, from a historical, dogmatic and liturgical point of view. We sought a descriptive and comparative approach that would have elements of a case study. We looked mainly at the feast of the Church of the Blessed Virgin, which is basically part of the feast of the Nativity. We looked at the feast of the Nativity of the Blessed Virgin Mary, then at the feast of the Annunciation, Introduction to the Church and, of course, the feast of the Assumption, which enjoys great respect in Orthodoxy and is nicknamed the Mother of God Passover. The main purpose was to delve deeper into the meaning of the Mother of God in human life, so that the Mother of God could teach each of us to live in the Truth, that is, to live in Christ.